

Belang van Agrarische Natuurverenigingen

Achtergronddocument bij de
Natuurbalans 2009

Belang van Agrarische Natuurverenigingen

Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009 van
het Planbureau voor de Leefomgeving

Rita Joldersma
Adriaan Guldemon
Jenneke van Vliet
Erik van Well

CLM Onderzoek en Advies BV
Culemborg, oktober 2009
CLM 712 - 2009

Dit rapport is uitgevoerd in opdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving.

Abstract

Joldersma, R., A. Guldemon, J. van Vliet, E. van Well, 2009. Belang van Agrarische Natuurverenigingen.

In dit onderzoek is via een landelijke enquête en interviews gekeken naar de rol van Agrarische Natuurverenigingen (ANV's) in het landelijk gebied. Agrarische natuurverenigingen spelen een belangrijke rol bij de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer via het afsluiten van collectieve beheercontracten en het adviseren bij individuele beheercontracten. Ook spelen ze een rol als gebiedspartner. Zo'n 70% van de 150 agrarische natuurverenigingen heeft ook burgerleden. ANV's met burgerleden zijn meer betrokken bij planvorming op gebiedsniveau dan ANV's zonder burgerleden. Burgers brengen kennis en kunde in en toegang tot niet-agrarische netwerken.

Inhoud

Inhoud	
Samenvatting	I
1 Inleiding	1
2 Resultaten	3
2.1 Respons en representativiteit	3
2.2 Kenmerken van agrarische natuurverenigingen	3
2.3 Activiteiten natuurbeheer	9
2.3.1 Agrarisch natuurbeheer Programma Beheer	9
2.3.2 Andere beheerscontracten dan Programma Beheer	10
2.3.3 Particulier natuurbeheer	11
2.3.4 Andere beheersactiviteiten	13
2.4 Deelnamebereidheid agrariërs voor natuurbeheer	14
2.5 Rol ANV's als gebiedspartner	17
2.5.1 Groenblauwe Diensten	17
2.5.2 Betrokkenheid bij planvorming	18
2.5.3 Andere activiteiten	18
2.6 Monitoring ecologische kwaliteit van het beheer	19
2.7 Succes- en faalfactoren voor het beheer	20
2.8 Verwachtingen voor de toekomst	24
3 Analyse en discussie	29
3.1 Inleiding	29
3.2 Activiteiten van ANV's in het natuurbeheer	29
3.3 Participatie agrariërs	31
3.4 Participatie burgers	31
3.5 Rol ANV's op gebiedsniveau	32
3.6 Toekomstig draagvlak voor agrarisch natuurbeheer	33
4 Conclusies en aanbevelingen	35
4.1 Conclusies	35
4.2 Aanbevelingen	35
Bronnen	37
Bijlage 1	39

Samenvatting

Aantal agrarische natuurverenigingen

Agrarische natuurverenigingen spelen een belangrijke rol in de uitvoering van het Programma Beheer (PB). Op basis van de enquête uitgevoerd in 2009 zijn er momenteel zo'n 150 agrarische natuurverenigingen actief in Nederland. Dit is zo'n 20% hoger dan het aantal van 125 ANV's in 2006. De toename komt vooral voort uit de oprichting van nieuwe ANV's in nog 'lege' gebieden, zoals bijvoorbeeld in Friesland.

Profiel agrarische natuurverenigingen

De respons op de enquête is 44% (66 ANV's), hetgeen vergelijkbaar is met de respons van 47% voor de enquête in 2007. Het werkgebied van ANV's varieert van 35 ha tot meer dan 90.000 ha. ANV's met een werkgebied kleiner dan 1.000 ha zijn vooral te vinden in het noorden van het land. Tweederde van de agrarische leden van ANV's zijn melkveehouder, andere sectoren zijn relatief ondervertegenwoordigd. Reden voor de sterke vertegenwoordiging van melkveehouders is dat agrarisch natuurbeheer makkelijker is in te passen in de bedrijfsvoering. Naar schatting is gemiddeld 6% van het aantal bedrijven dat lid is van een ANV een biologisch bedrijf, hetgeen iets hoger ligt dan het landelijke gemiddelde van het aandeel biologische bedrijven (1.9%).

Werkorganisatie

In totaal 41% van de ANV's hebben een betaalde coördinator of administratieve kracht, meestal op parttime basis. Daarnaast heeft 24% van de ANV's ondersteuning van een betaalde veldmedewerker of natuurkenner.

Rol van burgers binnen agrarische natuurverenigingen

In totaal heeft 70% van de ANV's niet-agrarische of burgerleden, vergelijkbaar met het percentage van 67% in 2007. In het noorden zijn vooral verenigingen met alleen agrarische leden (46%). ANV's met burgerleden zijn meer betrokken bij de ontwikkeling van groenblauwe diensten en bij streekplannen, bestemmingsplannen of reconstructieplannen dan ANV's zonder burgerleden. Ook spelen burgers een belangrijke rol bij de monitoring van de ecologische kwaliteit van het agrarische natuurbeheer.

Agrarisch natuurbeheer via Programma Beheer

64% van de ANV's hebben een collectief weidevogelcontract afgesloten, hetgeen iets hoger is dan in 2006 (56%). Mogelijk zijn deze percentages een overschatting, omdat ANV's met collectieve contracten waarschijnlijk eerder geneigd zijn de enquête te retourneren. In totaal doet 67% van de ANV's mee met de PSAN-OS regeling, met name in het noorden en in het westen. Een relatief groot aantal (39%) heeft een collectief ganzenpakket afgesloten, met name in het noorden.

Individuele pakketten die ANV leden afsluiten via Programma Beheer zijn vooral botanische randenpakketten (bij 69% van de ANV's), botanische graslandpakketten (45%) en landschapspakketten (45%). Het aantal akkerpakketten valt relatief laag uit (19%).

Andere contracten agrarisch natuurbeheer

Een aantal ANV's heeft beheerscontracten afgesloten met de **provincie** (anders dan Programma Beheer). Het gaat dan vooral om contracten rond landschapselementen (28% van de ANV's), weidevogelbeheer (20%) en poelen (19%). In het westen van het land ligt het accent bij contracten rond landschapselementen en in het noorden bij contracten rond weidevogels.

Een aantal ANV's (19%) heeft contracten met **gemeenten** afgesloten rond landschapselementen, met name in het oosten van het land. Een tiental ANV's heeft contracten met het **waterschap** rond het beheer van natuurvriendelijke oevers. Daarnaast meldt 79% van de ANV's dat hun leden ook aan **onbetaalde vormen** van agrarisch natuur- en landschapsbeheer doen. Het gaat hier dan vooral om, beheer van landschapselementen, nestkasten, nestbescherming en ander vormen van weidevogelbeheer.

Beheersactiviteiten van (leden van) ANV's in natuurgebieden

De helft van de ANV's meldt dat hun leden beheersactiviteiten uitvoeren voor Terreinbeherende organisaties (TBO), vooral voor Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Uit de analyse blijkt dat er een significante positieve relatie is tussen 'leeftijd' van een ANV en het percentage leden dat beheersactiviteiten uitvoert voor een TBO. Eerder opgerichte ANV's voeren vaker activiteiten uit voor een TBO. Relatief gezien komt de samenwerking vaker voor in het westen van het land, maar daar bevinden zich ook relatief meer eerder opgerichte ANV's.

Particulier natuurbeheer

Bij particulier natuurbeheer wordt de agrarische bestemming van percelen omgezet in een natuurbestemming en worden vergoedingen uitgekeerd via de PSN regeling. Zo'n 30% van de ANV's heeft aangegeven dat ze leden hebben die aan particulier natuurbeheer doen. Ook geeft 20% van de ANV's aan dat individuele aanvragen voor particulier natuurbeheer zijn aangevraagd via de ANV. ANV's zien wel een rol voor zichzelf bij het verstrekken van informatie over particulier natuurbeheer (64% van de ANV's), het enthousiasmeren (25%), het helpen bij de aanvraagprocedure (48%) en het ondersteunen met ecologische kennis (21%). Het animo voor particulier natuurbeheer is het grootst in het westen en oosten.

Deelnamebereidheid agrariërs aan agrarisch natuurbeheer

Volgens de ANV's zijn de vijf belangrijkste redenen van hun leden om deel te nemen aan agrarisch natuurbeheer:

- 1 Geeft extra inkomen (genoemd door 78% van de ANV's)
- 2 Natuur hoort bij het agrarisch bedrijf (59%)
Verbeterd ons imago in de maatschappij (59%)
- 3 Goed inpasbaar qua verkaveling (44%)
- 4 Interesse in natuurbeheer (40%)
- 5 Goed inpasbaar qua intensiteit van de bedrijfsvoering (32%)

De vijf belangrijkste redenen van ANV leden om *niet* mee te doen aan agrarisch natuurbeheer zijn volgens de ANV's:

- 1 Hoogte van vergoeding onvoldoende (70%)
- 2 Angst voor planologische schaduwwerking (60%)
- 3 Slecht inpasbaar qua intensiteit (49%)
- 4 Regelingen zijn te ingewikkeld (38%)
- 5 Draagt niet bij aan toekomstperspectief van het bedrijf (29%)

Om deelname van agrariërs aan Programma Beheer te vergroten denkt het merendeel van de ANV's dat de vergoedingen verhoogd moeten worden (77%), en dat meer flexibiliteit in maatregelen (58%), regiospecifiek maatwerk (45%) en minder controlelasten (42%) stimulerend zullen werken.

Rol ANV als gebiedspartner

48% van de ANV's geeft aan betrokken te zijn bij het ontwikkelen en uitvoeren van groenblauwe diensten, een lager percentage is betrokken bij landschapsontwikkelingsplannen (27%), provinciaal gebieds(natuur)plan (22%) of gemeentelijke bestemmingsplannen (20%). Vanzelfsprekend is betrokkenheid alleen mogelijk als er in het betreffende werkgebied van de ANV planvorming gaande is. ANV's met burgerleden zijn vaker betrokken bij planvorming op gebiedsniveau dan ANV's die 100% agrarische leden hebben. Mogelijk spelen burgers een verbindende rol naar andere maatschappelijke processen. Ook zijn ANV's met een betaalde coördinator vaker betrokken bij planvorming dan ANV's zonder betaalde coördinator.

Het nieuwe Programma Beheer loopt via de provincies. Een derde van de ANV's geeft aan in direct contact te zijn met de provincie rond het omvormingstraject Programma Beheer. Een kwart van de ANV's meldt dat contacten over de omvorming van Programma Beheer lopen via de regionale koepelorganisatie.

Monitoring ecologische kwaliteit van het beheer

Bij het monitoren van natuurresultaten op percelen met een beheersovereenkomst via het Programma Beheer spelen vrijwilligers een belangrijke rol (62%), gevolgd door ANV's zelf (38%), SOVON (37%), agrariër zelf (33%) of een ander extern bureau (13%). Op percelen zonder Programma Beheer contracten vindt ook wel monitoring plaats door vrijwilligers (32%), maar zijn de ANV's (10%) en de agrariërs (16%) minder actief, net als SOVON (5%) of een ander extern bureau (11%).

Succes- en faalfactoren voor het beheer

ANV's zien motivatie van agrariërs als de belangrijkste succesfactor voor het beheer (81%), gevolgd door de mate van soortenrijkdom/natuur al aanwezig in het gebied (47%), continuïteit in het beheer (39%) en continuïteit in regelingen (37%). Bij de faalfactoren scoort aanwezigheid van predatoren hoog (71%), gevolgd door moeilijke inpasbaarheid in de bedrijfsvoering (48%) en ruimtelijke variabelen zoals rust en open landschap (36%) en discontinuïteit in regelingen (27%).

Verwachtingen voor de toekomst

ANV's kijken met enig wantrouwen naar de toekomst van het Programma Beheer. Een minderheid (25%) verwacht dat het nieuwe Programma Beheer, het nieuwe stelsel Natuur en Landschap, zal leiden tot meer deelnemende agrariërs, een grotere oppervlakte agrarisch natuurbeheer en een toename in contracten 'zware pakketten'. Een meerderheid van de ANV's (tussen de 60 en 70%) denkt dat afschaffing van het melkquotum zal leiden tot minder deelnemende agrariërs, een kleinere oppervlakte agrarisch natuurbeheer en minder zware pakketten. Op het moment van de vraagstelling was de melkprijs relatief hoog. Bij lagere melkprijzen kan agrarisch natuurbeheer aantrekkelijker worden als een stabiele bron van inkomsten.

Aanbevelingen

Op basis van de enquêtes en aanvullende interviews met 9 ANV's verspreid over het land doen we de volgende aanbevelingen voor onderzoek en beleid:

- Regionaal maatwerk voor maatregelen van agrarisch natuurbeheer, rekening houdend met het landschapstype en de specifieke kenmerken van de agrarische bedrijfsvoering. Dit betekent ook meer aandacht voor het stimuleren van agrarisch natuurbeheer in gebieden anders dan de 'klassieke weidevogelbeheergebieden'.
- In beheerscontracten zorgen voor kostendekkende vergoedingen, flexibiliteit en eenvoudige administratieve procedures om agrariërs te motiveren.
- In het beleid van Ruimtelijke Ordening expliciet rekening houden met de effecten op het agrarisch natuurbeheer (rust, open landschap).
- Predatie als demotiverende factor serieus nemen en hiervoor beleid ontwikkelen.
- Haast maken met provinciale regelingen rond groenblauwe diensten, om zo agrariërs en ANV's te stimuleren tot het ontwikkelen van nieuwe diensten.
- In het (ecologisch) onderzoek meer aandacht geven aan het betrekken van agrariërs bij het onderzoek en het benutten van de gebiedskennis van agrariërs, burgers en anderen betrokken bij agrarisch natuurbeheer.
- ANV's zouden (meer) burgerleden moeten verwelkomen, waardoor hun positie als gebiedspartij voor het meedenken in gebiedsprocessen en –beleid wordt versterkt. Ook kunnen burgerleden een rol spelen in ecologische monitoring, communicatie en contacten met de 'omgeving' via hun eigen netwerken.

1 Inleiding

Aanleiding en doel

Voor de Natuurbalans 2009 is het thema 'Het Landelijk Gebied'. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) voert daartoe een onderzoek uit naar wat natuur- en landschapsorganisaties doen op het gebied van natuur- en landschapsbeheer en hoe zij agrariërs, burgers en buitenlui hierbij betrekken.

Agrarische natuurverenigingen zijn de afgelopen jaar sterk gegroeid, zowel in aantal als in het type activiteiten dat zij ondernemen. Zowel boeren als burgers en vrijwilligers zijn betrokken bij het werk van ANV's. Het PBL vindt het belangrijk om de activiteiten van de agrarische natuurverenigingen op te nemen in de Natuurbalans. Het Planbureau heeft CLM Onderzoek en Advies gevraagd om hiervoor een enquête uit te voeren onder agrarische natuurverenigingen.

Werkwijze

De enquête is opgesteld en verstuurd in 2008. De resultaten zijn verwerkt begin 2009. De volgende stappen zijn doorlopen:

- 1 Opstellen enquête in samenwerking met het Planbureau voor de Leefomgeving. Voor de vraagstelling is zoveel mogelijk aangesloten bij eerdere enquêtes die uitgevoerd zijn door CLM.
- 2 Actualiseren van de adressenlijst en versturen van de enquêtes. ZLTO heeft de enquêtes zelf verstuurd naar ANV's in haar regio. BoerenNatuur en Natuurlijk Platteland Limburg hebben actuele adressenlijsten aangeleverd voor verzending en ook voor ANV's in het oosten heeft verzending plaatsgevonden vanuit CLM.
- 3 Herinnering per brief en telefoon om de respons te verhogen.
- 4 Analyse van de resultaten.
- 5 Telefonische interviews met 9 ANV's, verspreid over het land.
- 6 Opstellen, bespreken conceptrapportage met PBL en aanpassen rapportage.
- 7 Eindrapportage.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de resultaten gepresenteerd. De cijfers uit de enquêtes worden toegelicht met informatie en voorbeelden uit de interviews. In hoofdstuk 3 houden we de resultaten tegen het licht van de doelen van dit onderzoek en kijken we naar betrokkenheid en draagvlak onder agrariërs, burgers en buitenlui. In hoofdstuk 4 presenteren we conclusies en aanbevelingen.

2 Resultaten

2.1 Respons en representativiteit

Naar alle 155 bij ons bekende agrarische natuurverenigingen zijn enquêtes verstuurd. Hiervan hebben we er uiteindelijk 70 terug ontvangen, waarvan bij 4 enquêtes was aangegeven dat de vereniging zich niet als ANV beschouwde of inmiddels was opgeheven. Dit is een respons van 45% en een gecorrigeerde respons van 44%. Voor een schriftelijke enquête is dit hoog te noemen. In tabel 2.1 is de regionale spreiding in de gecorrigeerde respons te zien. Het blijkt dat vooral in het oosten en het zuiden relatief minder vaak is gereageerd.

Tijdens de belronde die enkele weken na de verzending heeft plaatsgevonden, bleek dat enquêtemoedigheid meespeelde in de non respons. Verder werd ook aangegeven dat de enquête niet bij de juiste persoon was aangekomen.

Al met al kunnen we echter stellen dat de teruggestuurde enquêtes een goed beeld geven van wat er gaande is bij de ANV's op het gebied van beheersactiviteiten, betrokkenheid bij planvorming en meningen t.a.v faal- en succesfactoren voor goed beheer. We constateren dat ANV's uit het noorden enigszins oververtegenwoordigd zijn en ANV's uit het oosten enigszins ondervertegenwoordigd zijn (zie tabel 2.1). In de analyse van de resultaten en verdere verslaglegging houden we daar rekening mee door onder anderen met aantallen ANV's te werken in plaats van alleen met percentages ANV's.

2.2 Kenmerken van agrarische natuurverenigingen

Regionale spreiding

In tabel 2.1 is de regionale spreiding in de gecorrigeerde respons (44%) te zien. Het blijkt dat vooral in het oosten en het zuiden relatief minder vaak is gereageerd. Vergeleken met de gegevens van de vorige enquête in 2006 is het aantal ANV's toegenomen in het noorden van het land (van 38 naar 51 ANV's) en in het oosten (van 29 naar 31 ANV's).

Tabel 2.1 Regionale spreiding ANV's

Regio	Aantal ANV's	Aantal enquêtes	% respons
Noord (FR, GR, DR)	51 (34%)	27 (41%)	53
Oost (OV, GLD, FL)	38 (25%)	12 (18%)	32
Zuid (BRA, LIM, ZL)	28 (19%)	10 (15%)	36
West (NH, ZH, UTR)	34 (23%)	17 (26%)	50
Totaal	151	66	44%

* 1 ANV uit het oosten en 3 ANV's uit het zuiden melden te zijn opgeheven.

De toename van de verenigingen in het noorden van het land lijkt vooral plaats te vinden in Friesland, waar relatief kleinere verenigingen worden opgericht. In tegenstelling tot Groningen is in Friesland het aantal ANV's nog niet provinciedekkend.

Gezien het aantal bij ons bekende agrarische natuurverenigingen (155) en het via de enquête ontvangen informatie over het aantal ANV's dat is opgeheven (4) kunnen we voorzichtig stellen dat het totaal aantal functionerende ANV's zo rond de 150 zal liggen (bij de non-respons kan ook een percentage niet meer functionerende ANV's zijn). Dit aantal is hoger dan de 125 ANV's in 2006 (Oerlemans et al., 2007).

Oprichtingsjaar

De meeste ANV's die het oprichtingsjaar hebben ingevuld zijn opgericht in de periode 1996 tot 1999. Daarna neemt het aantal oprichtingen enigszins af (tabel 2.2).

Tabel 2.2 Oprichtingsjaar ANV's (n=66).

Oprichtingsjaar	Aantal ANV's	%
1992-1995	4	7
1996-1999	27	48
2000-2003	14	25
2004-2007	11	17
Totaal	56	100
Geen data	10	

Leden

De meeste ANV's hebben tot 150 leden. De verdeling van ledenaantallen staat vermeld in tabel 2.3. Er zijn drie ANV's die nul leden hebben ingevuld, omdat het stichtingen betreft die officieel geen leden hebben. In het noorden (19 van de 26) en zuiden (6 van de 10) hebben de meeste verenigingen minder dan 100 leden. In het oosten en het westen verschillen de ledenaantallen tussen de verenigingen sterker. De grootste ANV met 570 leden is de 'gefuseerde' ANV Water, Land en Dijken in Noord-Holland.

Tabel 2.3 Verdeling Ledenaantal ANV's.

Ledenaantal	Aantal ANV's	%
1-50	25	40
51-100	13	21
101-150	10	16
151-200	4	6
Meer dan 200	11	18
Totaal	63	100
Geen leden	3 stichtingen	

Het geschatte percentage agrarische bedrijven dat lid is van de vereniging is zeer variabel. Het sterkst is de vertegenwoordiging in het noorden en westen, waar bij de meeste verenigingen meer dan de helft van de agrarische bedrijven in het werkgebied lid is (19 van de 26 in noord, 10 van de 16 in west).

Tabel 2.4 Schatting van het percentage agrarische bedrijven, binnen het werkgebied van de ANV, dat lid is van de vereniging.

% agrarische bedrijven	Aantal ANV's	%
0-25	19	32
26-50	9	15
51-75	8	14
76-100	23	39
Totaal	59	100
Geen data	7	

Burgerparticipatie

Zeventig procent van de ANV's geeft aan niet-agrarische¹ leden of burgerleden te hebben. Dit is vergelijkbaar met het percentage burgerleden in 2007 (67%). De spreiding naar het aandeel burgerleden in 2009 staat vermeld in tabel 2.5.

Tabel 2.5 Verhouding agrarische leden en burgerleden.

% niet-agrarische leden	Aantal ANV's	%
Geen niet-agrarische leden	19	30
1-25	20	32
26-50	14	22
51-75	10	16
Totaal	63	100
Geen data	3 stichtingen	

Vooral in het noorden zijn er veel verenigingen met alleen agrarische leden (12 van de 26 noordelijke ANV's respondenten oftewel 46%) ten opzichte van de andere regio's, waar het percentage ANV's met alleen agrarische leden rond de 20% ligt. In het oosten is bij een ruime meerderheid van de verenigingen (9 van de 11) meer dan een kwart van de leden niet-agrarisch.

ANV's zonder burgerleden

Uit interviews met enkele ANV's in het noorden komt naar voren dat er soms enkele burgerleden zijn die ook grondeigenaar zijn. Ook zijn er verenigingen die gestart zijn vanuit de agrarische sector als een 'ganzengedooogvereniging' en vervolgens uitgegroeid zijn tot een ANV.

Als reden voor de afwezigheid van burgerleden wordt ook aangegeven dat er toch sprake is van een dorpscultuur, bewoners staan relatief dicht bij de landbouw en begrijpen wat er op dat vlak gaande is. Er is geen noodzaak voor burgers om lid te worden en het is ook niet nodig voor het draagvlak onder burgers. En via de vrijwillige vogelwachten is er al draagvlak voor weidevogelbeheer.

¹ Onder niet-agrarische leden vallen burgerleden en overige leden, waaronder soms donateurs.

Rol van niet-agrarische leden binnen een ANV

De ANV Wierde en Dijk is de enige ANV in Groningen met burgerleden. De ANV werkt in een gemengd gebied, waar het accent ligt bij de akkerbouw. De vereniging telt 108 agrarische leden en 120 burgerleden. De voorzitter van de ANV is vol lof over burgerleden: "Het is grandioos! Het heeft een enorme meerwaarde. We hebben veel overleg onderling. En ook hebben burgers meer tijd dan agrariërs en zijn ze vaak ter zake kundig. De verhouding in het bestuur van 7 leden is 4 agrarische leden en 3 burgerleden. Binnen de werkgroepen, zoals de werkgroep weidevogels en de werkgroep akkervogels, zitten juist meer burgerleden dan agrarische leden. Zo kunnen we ook veel werk verzetten. We hebben burgerleden die veel afweten van vogels, van flora en fauna. En ze ondersteunen ons ook bij het schrijven van projectvoorstellen. Zo hebben we in 2007 in de landelijke prijsvraag 'Boerenland – Vogelland' prijzen gewonnen met het onderzoeksvoorstel 'Kaantjes en Raantjes' het projectvoorstel 'Struweel met vogelgekwel' met o.a. een struikplantdag en een fotowedstrijd 'Schiet een struik'. Dat dit is gelukt is vooral dankzij de inzet van ons burgerbestuurslid. Met dat geld konden we deze projectvoorstellen ook daadwerkelijk uitvoeren. Ons vermoeden is dat het hebben van burgerleden helpt voor het draagvlak in de streek. En de agrarische leden voelen dat de natuurbeheersactiviteiten worden gedragen door burgers, en dat motiveert de agrariërs ook weer. Burgers komen uit de dorpen, we hebben hier geen grote steden in de buurt. Het zijn allerlei soorten mensen (import, autochtonen, etc). Wat ze gemeenschappelijk hebben is dat het allemaal mensen zijn met zorg voor hun leefomgeving."

In tabel 2.6 is te zien dat gemiddeld ongeveer een derde van de ANV's donateurs heeft. Vooral in het westen van het land hebben veel verenigingen donateurs (9 van de 17 ANV's waarvan ook nog eens 4 aangeven meer dan 15 donateurs te hebben). Ongeveer 20% van de ANV's in het noorden en het zuiden hebben geen donateurs.

Tabel 2.6 Aantal donateurs (n=66).

Aantal donateurs	Aantal ANV's	%
Geen donateurs	45	68%
1-5	9	14%
6-15	3	5%
Meer dan 15	9	14%
Totaal	66	100%

Werkgebied

Het werkgebied is de regio waarbinnen een ANV actief is en waar het haar leden werft. Het werkgebied van de ANV's varieert van 35 hectare tot 90.000 hectare². Tabel 2.7 geeft de verdeling van de werkgebieden van ANV's weer naar oppervlaktecategorie.

² De vraag is of de vereniging met 35 ha niet alleen het aantal ha aan akkerranden heeft opgegeven en of de vereniging met 90.000 ha misschien stedelijk gebied heeft meegerekend.

Tabel 2.7 Oppervlakte werkgebied.

Werkgebied (ha)	Aantal ANV's	%
Tot 1.000	14	24
1.000 – 5000	22	38
5.001 – 10.000	13	22
Meer dan 10.000	9	16
Totaal	58	100
Geen data	8	

De ANV's met een werkgebied tot 1.000 ha zijn vooral te vinden in het noorden van het land. Van de 26 ANV's in het noorden hebben er 11 een werkgebied van minder dan 1.000 hectare. In het oosten zijn de meeste ANV's met een relatief groot werkgebied te vinden: 3 van de 9 ANV's beslaan in het oosten een werkgebied van meer dan 10.000 hectare. In het zuiden en westen is de grootte van de werkgebieden gevarieerd. ANV's met een groot werkgebied hebben in het algemeen ook meer leden.

Sectoren

In tabel 2.8 is de verdeling van de ANV-leden over de sectoren te zien. De grootste groep ANV leden zijn melkveehouders met 68%, gevolgd door akkerbouwers (11%) en gemengde bedrijven (9%); andere sectoren zijn relatief ondervertegenwoordigd.

Ter vergelijking: het LEI & CBS telden in 2007 in Nederland op een totaal van 76.741 landbouwbedrijven 25% melkveehouderijen en 15% akkerbouwbedrijven.

De sterke participatie van melkveehouderijbedrijven heeft te maken met het feit dat er meer beheerspakketten zijn voor deze bedrijven en agrarisch natuurbeheer makkelijker is in te passen in hun bedrijfsvoering. De verschillen tussen de regio's qua participatie van de verschillende sectoren in de ANV's is grotendeels terug te voeren op de verdeling van de sectoren over de regio's. In het noorden en westen gaat het vooral om de melkveehouderij, terwijl in het oosten en zuiden meer akkerbouw, gemengde bedrijven en intensieve veehouderij te vinden is.

Tabel 2.8 Gemiddelde procentuele verdeling over de sectoren op basis van aantal bedrijven dat lid is van ANV (%).

Sector	Noord (n=26)	Oost (n=9)	Zuid (n=9)	West (n=16)	Totaal (n=60)
Melkveehouders	86	40	31	76	68
Akkerbouwers	5	13	37	4	11
Gemengde bedrijven	3	24	19	5	9
Intensieve veehouderij	1	6	6	0	2
Vollegrondsgroentetelers	0	1	2	0	0
Fruittelers	0	2	2	0	1
Glastuinders	0	1	1	0	0
Overig	6	14	2	14	9

In tabel 2.9 is te zien dat een meerderheid van de graasdierbedrijven die lid zijn van een ANV relatief extensief is (<1.5 GVE/ha). De tabel geeft een inschatting van

de respondenten weer waarbij een weging naar verenigingsomvang heeft plaatsgevonden. Het percentage extensieve bedrijven is met name groot in het oosten. De meest intensieve bedrijven komen voor in het westen.

Tabel 2.9 Intensiteit van graasdierbedrijven op basis van aantal graasdierbedrijven dat lid is van een ANV (%).

Intensiteit	Noord	Oost	Zuid	West	Totaal
< 1,5 GVE/ha	59%	78%	63%	50%	58
> 1,5 GVE/ha	41%	22%	37%	49%	42

Gemiddeld 6 % van het totaal aantal agrarische bedrijven dat lid is van een ANV werkt biologisch. Dit cijfer is gebaseerd op een inschatting van de respondenten en in de analyse gewogen voor de verenigingsomvang. Dit percentage ligt hoger dan het landelijke gemiddelde. Volgens CBS lag dit percentage in 2004 op 1,4%. Op basis van cijfers uit de Ekomonitor 2008 (1395 gecertificeerde biologische primaire bedrijven op een totaal van 75.152 bedrijven), komt landelijk het aandeel biologische bedrijven uit op 1.9%.

Type werkorganisatie

Zesentwintig ANV's geven aan een betaalde coördinator of administratieve kracht te hebben. In de meeste gevallen is de betaalde functie een deeltijd baan (zie tabel 2.10). Veelal gaat het ook niet om een dienstverband, maar om een betaling op declaratiebasis voor een aantal uren in de week. Tijdens de interviews kwam naar voren dat de vraagstelling 'in dienst' heeft ertoe geleid dat enkele ANV's, die wel een medewerker betalen op declaratiebasis, hebben gemeld geen coördinator te hebben. Mogelijk is het aantal ANV's met een betaalde coördinator iets hoger dan hier gemeld.

Vooral ANV's in het oosten hebben relatief vaker een betaalde coördinator (7 van de 10 ANV's). In het zuiden heeft slechts 1 van de 10 ANV's een betaalde coördinator. In het noorden is dit 44% (n=27) en in het westen 27% (n=16).

Tabel 2.10 Aantal betaalde krachten: coördinator of administratieve kracht.

Aantal FTE's	Coördinator of administratieve kracht		Ecologisch veldmedewerker of natuurkenner	
	Aantal ANV's	%	Aantal ANV's	%
Geen persoon in dienst	37	59%	48	76%
0,1 - 0,3	8	13%	4	6%
0,31 – 0,5	7	11%	1	2%
0,51 – 1	7	11%	7	11%
Meer dan 1	4	6%	3	5%
Totaal	63	100%	63	100%
Onbekend	3		3	

Vijftien ANV's (24%) geven aan dat zij in 2008 ondersteuning kregen van betaalde veldmedewerkers en natuurkenners in dienst. Ook hier geldt dat de functie in de

meeste gevallen deeltijd wordt vervuld. In het oosten heeft geen enkele van de geënquêteerde ANV's een betaalde veldmedewerker in dienst (n=10). In het westen heeft men met 44% (n=16) het vaakst een veldmedewerker in dienst, gevolgd door het noorden met 26% (n=27). In het zuiden heeft slechts één ANV een betaalde veldmedewerker (n=10).

Een ANV komt met de suggestie om als ANV's kennis te clusteren, door bijvoorbeeld gezamenlijk een boekhouder en een ecoloog in te huren.

2.3 Activiteiten natuurbeheer

2.3.1 Agrarisch natuurbeheer Programma Beheer

Bij de activiteiten rond agrarisch natuurbeheer in het kader van het Programma Beheer kunnen ANV's collectieve pakketten afsluiten voor hun leden en leden adviseren bij het afsluiten van individuele pakketten.

Collectieve pakketten

Van de 64 ANV's hebben 41 (64 %) een collectief weidevogelgebiedscontract afgesloten. Relatief worden de meeste collectieve gebiedspakketten afgesloten in het noorden (23 ANV's) en westen (12 ANV's). In het zuiden (2 ANV's) en oosten (4 ANV's) komen collectieve gebiedspakketten relatief minder vaak voor. Dit komt overeen met het beeld in 2006 (Oerlemans et al., 2007), en is vanuit ecologisch oogpunt ook logisch. De weidevogelgebieden bevinden zich vooral in het westen en noorden van Nederland.

Ook hebben 25 van de 64 ANV's (39%) een collectief ganzenpakket afgesloten, vooral in het noorden (11 ANV's). In totaal 43 ANV's doen mee aan de PSAN OS regeling, met name in het noorden (21 ANV's) en in het westen (13 ANV's).

Minder collectieve pakketten – minder betrokkenheid in het gebied?

“Met het nieuwe Programma Beheer zijn er waarschijnlijk minder mogelijkheden voor collectief weidevogelbeheer. Dat is jammer. Met weinig geld kun je met dat pakket als overheid veel bereiken. Het is een praktisch pakket, met redelijke vergoedingen. Het gaat niet alleen om de natuurwinst in de vorm van bescherming van weidevogels, maar ook om de sfeer in het gebied. Dat pakket heeft een goede werking: er wordt goed samengewerkt tussen vogelaars en boeren in het gebied, veel mensen hebben meegedaan. Daar gaan we straks waarschijnlijk op verliezen. Je kunt de natuurwinst evalueren, maar je zou ook moeten kijken naar de winst in het gebied, dat veel mensen meedoen, dat heeft ook een waarde. Dat vergroot het draagvlak voor agrarisch natuurbeheer.”

Bron: Interview met ANV D'n Beerse Overlaet

Individuele pakketten

Naast de collectieve pakketten worden door leden van ANV's ook individuele pakketten afgesloten (zie tabel 2.11). Het gaat hier vooral om botanische randenpakketten (69% van de 64 ANV's), botanische graslandpakketten (45%) en landschapspakketten (45%). Het percentage aanvragen van akkerpakketten (19%) valt

relatief gezien laag uit. Botanische randenpakketten worden vooral aangevraagd in het noorden (12) en westen van het land (14). De helft van de 12 akkerpakketten betreft het zuiden van het land.

Tabel 2.11 Individuele SAN pakketten met hulp van ANV aangevraagd.

Individuele beheerpakketten	Aantal ANV's	Percentage ANV's (n=64)
Botanisch randenpakketten	44	69%
Botanische graslandpakketten	29	45%
Landschapspakketten	29	45%
Individueel weidevogelpakketten	24	38%
Akkerpakketten	12	19%
Overige pakketten*	3	6%

* o.a. boomgaarden (inrichting en beheer)

Rol ANV bij omvormingstraject Programma Beheer

Van de 64 ANV's zijn 21 ANV's (33%) in direct contact met de provincie rond het omvormingstraject Programma Beheer. Andere ANV's (9%) geven aan contact te hebben met de provincie hierover via publieke bijeenkomsten of via een pilot (6%). Zo'n 25% heeft geen direct contact met de provincie over de omvorming van Programma Beheer en 27% geeft aan dat contacten over het omvormingstraject Programma Beheer lopen via de regionale koepelorganisatie.

2.3.2 Andere beheerscontracten dan Programma Beheer

Provincie

Een aantal ANV's heeft beheerscontracten afgesloten met de provincie (anders dan Programma Beheer). Vooral in het westen (11 ANV's) zijn contracten met provincies afgesloten voor beheer van landschapselementen, terwijl contracten met de provincie voor weidevogelbeheer iets vaker in het noorden voorkomen (8 ANV's).

Tabel 2.12 Beheerscontracten die door leden van ANV zijn afgesloten met provincies (anders dan via Programma Beheer).

Type pakket provincie	Aantal ANV's	Percentage ANV's (n=64)
Landschapselementen	18	28%
Weidevogelbeheer	13	20%
Poelen	12	19%
Overig	8	13%

Gemeenten

In totaal 12 ANV's hebben contracten met gemeenten gesloten rond het beheer van landschapselementen, waarvan het merendeel in het oosten van het land (7 ANV's). Een vijftal ANV's in het noorden en het oosten hebben een contract met gemeenten voor bermbeheer. Overige maatregelen die genoemd worden zijn o.a. akker- en bloemenranden, wandelpaden, beheer van een wiel en sloot schonen.

Hierbij moet opgemerkt worden dat er een aantal ANV's is met een werkorganisatie die in opdracht van derden betaalde beheerwerkzaamheden uitvoert.

Tabel 2.13 Beheerscontracten die door leden van ANV zijn afgesloten met Gemeenten.

Type pakket provincie	Aantal ANV's	Percentage ANV's (n=64)
Landschapselementen	12	19%
Bermen	5	8%
Overig	9	14%

Waterschappen

Een tiental ANV's heeft contracten afgesloten met het waterschap rond het beheer van natuurvriendelijke oevers. Ook werken ANV's aan het beheer van slootkanten, dijken en bermten. Onder overige maatregelen wordt o.a. genoemd verhoging van het waterpeil, beheer van rietsloten en landschapselementen en baggerdiensten.

Terreinbeherende organisaties

In totaal 33 ANV's (50%) melden dat hun leden ook beheersactiviteiten uitvoeren voor Terreinbeherende Organisaties (TBO's), vooral voor Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten en in mindere mate voor Provinciale Landschappen. Ook wordt soms beheer voor Recreatieschappen uitgevoerd.

Er is een significante positieve relatie tussen de 'leeftijd' van een ANV en het percentage leden van een ANV dat beheersactiviteiten uitvoert voor een TBO. De eerder opgerichte ANV's (1992-1995, 1996-1999) hebben vaker leden die met TBO's samenwerken dan ANV's die later zijn opgericht (2000-2003, 2004-2007).

Er is geen significante relatie tussen werken voor TBO's en de regio waarin ANV's actief zijn, maar relatief gezien lijkt de samenwerking tussen ANV-leden en TBO's vaker voor te komen in het westen van het land (vaak zijn dit ook ANV's die eerder zijn opgericht).

Tabel 2.14 Aantal ANV's met leden die beheersactiviteiten uitvoeren voor TBO's in reservaten (n=64).

Uitvoeren beheersactiviteiten door ANV leden in reservaten van TBO's	Aantal ANV's	% ANV's
Ja	33	50%
Nee	28	42%
Weet niet	5	8%

2.3.3 Particulier natuurbeheer

Bij particulier natuurbeheer wordt de agrarische bestemming van (een aantal) percelen omgezet in een natuurbestemming. Vergoedingen voor natuurbeheer vallen dan onder de PSN regeling en niet langer onder de PSAN regeling. De waardedaling door de wijziging in bestemming wordt door de overheid afgekocht en in één keer uitbetaald.

In totaal 19 ANV's (30%) geven aan dat ze leden hebben die aan particulier natuurbeheer doen. Ook hebben 13 ANV's (20%) aangegeven dat individuele aanvragen voor Particulier Natuurbeheer via de ANV zijn aangevraagd. Particulier natuurbeheer komt het minst voor bij ANV's in het noorden en het zuiden van het land. Uit interviews met ANV's komt naar voren dat een gebied zich qua landschap en natuur ook moet lenen voor particulier natuurbeheer. In (grootschalige) akkerbouw- en veeteeltgebieden zonder natuurgebieden in de directe omgeving is het wat betreft bestemming niet mogelijk om over te gaan tot particulier natuurbeheer.

Ervaringen met particulier natuurbeheer

Leden van ANV Vechtvallei doen weinig aan particulier natuurbeheer. Praktisch gezien past het niet in het gebied. Nu er een natuurgebied komt in de buurt van Loosdrecht kijkt men of daar mogelijkheden zijn voor particulier natuurbeheer.

Bij ANV Wierde en Dijk is men ook van mening dat het niet past in het gebied. Particulier natuurbeheer is meer iets voor de buitendijkse gronden. Daar wordt het dan ook toegepast. Er is daarvoor een speciale 'Vereniging van Oevereigenaren' opgericht. Met ondersteuning vanuit het Waddenfonds wordt daar nu een systeem voor beweiding ontwikkeld.

Ook komt uit de interviews naar voren dat vanuit niet-agrarische hoek men denkt dat agrariërs niet per definitie geschikt zijn als 'natuurbeheerders pur sang'. Ze zouden relatief gezien minder kennis hebben van flora en fauna dan bijvoorbeeld beheerders van TBO's. Wel hebben ze meer kennis van bodemleven en uitvoerende werkzaamheden.

Ook speelt de bestemmingswijziging waarschijnlijk een rol, dat kan weerstand oproepen bij agrariërs. In interviews met ANV's werden suggesties voor andere oplossingen gedaan, zoals specifieke stichtingen voor particulier natuurbeheer of pachtconstructies met specifieke voorwaarden.

Andere ervaringen van nut voor particulier natuurbeheer

"De meeste boeren willen geen bestemmingswijziging want dat geeft minder vrijheid", stelt de voorzitter van de Coöperatie Vereniging Landschapsbeheer Mergelland. Hij stelt een andere aanpak voor. "In Zuid-Limburg wil het waterschap erosiestroken aanleggen en hiervoor grond aankopen van boeren. Er wordt gedacht aan stroken van 4-5 meter, die midden over een perceel lopen. Dit maakt het lastig voor boeren om het perceel te bewerken en je weet ook dat de grond van je buurman (het waterschap) nooit meer te koop komt. Een andere oplossing zou zijn als het waterschap de grond voor deze stroken pacht van boeren en daarnaast een vergoeding geeft voor het onderhoud van de stroken. Met het geld dat ze nu willen uitgeven voor aankoop kan het waterschap ook 50 jaar pachten. Het voordeel is dan ook dat het waterschap met de boer in gesprek raakt."

Volgens de ANV werkt het waterschap vaak met oude kaarten, en mist het waterschap de specifieke perceelskennis. Beter is het om als boer en waterschap samen te kijken naar de beste locatie om deze stroken aan te leggen. Bij een dergelijke aanpak neem je de weerstand bij boeren weg, je vergroot de flexibiliteit en daarmee het animo bij boeren. Zo'n aanpak zou, volgens de ANV, ook kunnen werken voor een natuurbestemming voor gronden in de EHS. Dat kan beter werken dan een bestemmingswijziging en een vergoeding in één keer.

Voor agrariërs die aan particulier natuurbeheer willen doen zien ANV's voor zichzelf een rol bij het verstrekken van informatie over particulier natuurbeheer (64%), het enthousiasmeren (25%), het helpen met de aanvraagprocedure (48%) en het ondersteunen met ecologische kennis (21%).

Tabel 2.15 Rol van ANV's voor agrariërs die aan particulier natuurbeheer (willen) doen (n=62).

Rol van ANV	Aantal ANV's	Percentage ANV's
Informatie verstrekken over particulier natuurbeheer	39	64%
Helpen met aanvraagprocedure	29	48%
Enthousiasmeren van agrariërs om aan particulier natuurbeheer te doen	15	25%
Ondersteunen met ecologische kennis voor het beheer	13	21%
Geen rol	14	23%
Anders	5	8%

2.3.4 Andere beheersactiviteiten

In totaal 47 ANV's (70%) melden dat leden ook aan onbetaalde vormen van agrarisch natuur- en landschapsbeheer doen. Een overzicht, uitgesplitst naar type niet-betaalde beheersactiviteiten, volgt hieronder.

Tabel 2.16 Vormen van onbetaald agrarisch landschapsbeheer (n=64).

Type maatregel	Percentage ANV's
Nestbescherming	48 %
Beheer van landschapselementen	44 %
Nestkasten	41 %
Ander weidevogelbeheer	23 %
Botanisch randenbeheer	11 %
Aanleg/onderhoud wandelpaden	11 %
Botanisch graslandbeheer	9 %

In de enquête was ook de mogelijkheid voor ANV's om aan te geven of zij nog activiteiten ondernemen waarnaar niet gevraagd is. Uit de reacties blijkt dat dit vooral gebiedsspecifieke beheersactiviteiten zijn. Voorbeelden van aanvullende natuur- en landschapsactiviteiten zijn o.a.:

- Graasbeheer en gemeenschappelijke beweiding van kwelders. Ook wordt genoemd dat pensionpaarden worden ingezet voor landschapsbeheer.
- Aandacht voor cultuurhistorie.
- Rietbeheer, door riet laten overstaan in schouwsloten via eenzijdig maaien van een sloot(talud).
- Ontwikkelen van activiteiten rond akkernatuur en krekens.
- Gebruik van biomassa voor verwarming en energievoorziening, o.a. gebruik van houtsnippers uit landschapselementen om stallen te verwarmen.
- Monitoring, o.a. van natuurwaarden op gronden van particulieren en monitoring van de rol van predatie en de invloed van de 'ganzeninvasie'.

- Het opzetten van een particulier natuurreservaat met kruidenrijk laat gemaaid grasland met behoud van de agrarische bestemming.

2.4 Deelnamebereidheid agrariërs voor natuurbeheer

Redenen voor deelname agrarisch natuurbeheer

Redenen voor agrariërs om wel of niet mee te doen aan agrarisch natuurbeheer zijn hieronder weergegeven. De respondenten konden maximaal 5 redenen aankruisen. Uit tabel 2.17 blijkt dat de reden 'Geeft extra inkomen' het hoogst scoort met 78%.

Tabel 2.17 Redenen voor agrariërs om wel mee te doen met agrarisch natuurbeheer.

Reden	Aantal ANV's	Percentage ANV's (n=63)
Geeft extra inkomen	49	78%
Natuur hoort bij agrarisch bedrijf	37	59%
Verbeterd ons imago in de maatschappij	37	59%
Goed inpasbaar qua verkaveling	28	44%
Ben in natuurbeheer geïnteresseerd	25	40%
Goed inpasbaar qua intensiteit	20	32%
Op advies van een voorlichter of medewerker van ANV	19	30%
Termijn overeenkomst geeft zekerheid	13	21%
Om het toekomstperspectief van het bedrijf te vergroten	12	19%
Goed inpasbaar qua arbeidssituatie	11	18%
Versterkt ons product voor de consument	9	14%
Goed inpasbaar qua waterpeil	7	11%
Mijn omgeving vindt het belangrijk	5	8%
Anders	7	11%

Ook bij redenen om *niet* mee te doen wordt het financiële aspect 'Hoogte van de vergoeding onvoldoende' veel genoemd (zie tabel 2.18). Opvallend is dat angst voor planologische schaduwwerking ook als een belangrijke reden wordt genoemd waarom agrariërs niet meedoen aan agrarisch natuurbeheer. Of zoals een ANV het verwoordde:

"De overheid zou duidelijkheid moeten geven dat landbouw voorop mag blijven staan. We zeggen hier soms wel 'we moeten niet onze eigen woelmuis creëren'. Dat wil zeggen dat we het onszelf niet op de lange termijn onmogelijk moeten maken om te boeren omdat we nu veel natuur opbouwen".

De slechte inpasbaarheid in de bedrijfsvoering, qua intensiteit, arbeidssituatie en waterpeil, scoort ook hoog als reden waarom agrariërs niet mee doen met agrarische natuur- en landschapsbeheer. Niet meedoen aan agrarisch natuurbeheer vanwege de slechte inpasbaarheid gecombineerd met de reden 'Hoogte van de vergoeding onvoldoende' is vanuit bedrijfseconomische overweging een rationele optie. Uit berekeningen met het model FIONA waarin de kosten van de inpassing van agrarisch

natuurbeheer in de bedrijfsvoering worden berekend blijkt dat de kosten van inpas-
sing en aanpassing van de bedrijfsvoering systematisch hoger uitvallen dan de PSAN
vergoedingen. De PSAN gaat uit van een vergoeding voor gedeerde inkomsten
(Schrijver et al., 2008).

Redenen zoals 'te weinig kennis van het natuurbeheer' en 'opvolger heeft geen
belangstelling voor natuurbeheer' doen denken dat hier een rol ligt voor kennis-
overdracht en enthousiasmering vanuit ANV's en andere partijen, zoals het agrarisch
onderwijs.

**Tabel 2.18 Redenen voor agrariërs om niet mee te doen met agrarisch natuurbe-
heer.**

Reden	Aantal ANV's	Percentage ANV's (n=63)
Hoogte van de vergoeding onvoldoende	44	70%
Angst voor planologische schaduwwerking	38	60%
Slecht inpasbaar qua intensiteit	31	49%
Regelingen zijn te ingewikkeld	24	38%
Draagt niet bij aan toekomstperspectief van het bedrijf	18	29%
Slecht inpasbaar qua arbeidssituatie	16	25%
Onbekendheid met subsidieregelingen	11	18%
Te weinig kennis van het natuurbeheer	11	18%
Overeenkomsten te kort, dit biedt te weinig zekerheid	9	14%
Natuurresultaat onvoldoende	7	11%
Slecht inpasbaar qua waterpeil	6	10%
Stoppen met het bedrijf	5	8%
Geen verbetering imago in de maatschappij	1	2%
Overige redenen*	11	18%

* Genoemd werd o.a. alle controles, kortingen en rompslomp (3x), de onbenullige voor-
waarden m.b.t. meststoffen en gewasbescherming bij landschapselementen en de periode
van snoei (1x), onbetrouwbare overheid/wisselen voorschriften (3x).

Onbekendheid met de subsidieregelingen of de regelingen te ingewikkeld vinden
wordt ook een aantal keren genoemd. Dit zijn punten die opgepakt kunnen worden
vanuit de overheid. Redenen als 'Geen versterking product voor de consument' of
'Op advies van collega' werden niet genoemd als reden om niet mee te doen aan
agrarisch natuurbeheer.

Stimuleren deelname agrariërs aan Programma Beheer

Om deelname van agrariërs aan Programma Beheer te vergroten denkt het meren-
deel van de ANV's (77%) dat de vergoedingen verhoogd moeten worden. Ook zou
huns inziens een stimulans uitgaan van meer flexibiliteit in maatregelen (58%),
regiospecifiek maatwerk (45%) en minder controlelasten (42%). Oftewel, in de
woorden van de respondenten: 'minder betutteling' en 'meer verantwoording bij de
ANV's leggen'. Of zoals een ANV aangaf:

*"Boeren raken af en toe ontmoedigd door al dat papierwerk voor soms kleinighe-
den. Al die controles van mensen van DLG en AID die bij je op het erf komen. On-
langs was er iemand die 0,03 ha verkeerd had opgegeven. Dat betekende een*

verschil in de afrekening van € 2,49 Euro. Je krijgt dan zó'n dik pak papier van Dienst Regelingen in huis. En ook de betaling was stopgezet. Als je dan bedenkt wat het kost aan papier en portokosten en de tijd die de persoon van Dienst Regelingen erin heeft gestoken ... En dat alles voor 2,49 Euro!"

Een andere ANV levert ook commentaar op de controles:

"De overheid moet ophouden met de extreme AID-controles. Onlangs had de buurman twee kalveren met touwen vaststaan. Daarvoor kreeg hij een boete, maar ook werd hij gekort op zijn beheervergoedingen. Dat is een verkeerde koppeling. Ook hadden we kaarten van LASER gebruikt waarop we 0,58 ha hadden ingetekend, en bij nameten door de AID bleek dat 0,49 ha te zijn. Zulke acties zetten erg veel kwaad bloed."

Een aantal ANV's denkt dat voorlichting en advies (25%) en instappakketten (23%) ook kunnen helpen om agrariërs over de streep te trekken. 'Duidelijkheid scheppen over wat er mogelijk is' is hier volgens hen het devies. Vooral ANV's in het noorden en het westen van het land zien heil in instappakketten, terwijl ANV's in het oosten en het zuiden ook het vergroten van de inzet van vrijwilligers als stimulans aangeven. Positief is dat een te verwaarlozen minderheid (3%) denkt dat het niet mogelijk is om deelname aan Programma Beheer te vergroten.

Tabel 2.19 Stimuleren deelname agrariërs aan Programma Beheer.

Type stimulering	Aantal ANV's	Percentage ANV's (n=64)
Vergoedingen verhogen	49	77%
Flexibiliteit pakketten verhogen	37	58%
Regiospecifiek maatwerk	29	45%
Minder controlelasten	27	42%
Voorlichting en advies	16	25%
Instappakketten	15	23%
Aanvraagprocedure vereenvoudigen	13	20%
Inzet vrijwilligers vergroten	3	5%
Niet mogelijk om deelname te verhogen	2	3%

Regiospecifiek maatwerk

Uit de interviews komt naar voren dat veel PSAN pakketten afgestemd zijn op weidevogelbeheer in graslandgebieden. Voor kleinschalige landschapstypes zijn er weinig relevante PSAN pakketten. Ook passen de pakketten vaak niet goed in gemengd gebied. Zo is de Noordoostpolder een gemengd gebied met intensieve teelten (aardappelen, bloembollen) waar veehouders en akkerbouwers afspraken maken over grasland op eerdere aardappelen- of tulpenvelden. Dit betekent dat er weinig permanent grasland is. Het is wel een gebied met akkervogels zoals de gele kwikstaart en de graspieper, en weidevogels als de Kievit en scholekster maar relatief gezien met weinig grutto's. Vanuit de ANV wordt opgemerkt dat het project Nederland Weidevogelrijk wel erg ingestoken is vanuit de grutto en het graslandbeheer, terwijl er ook andere belangrijke weidevogels zijn. De ANV is nu bezig, met subsidie van de provincie Flevoland, om een eigen gebiedsplan te maken met maatregelen voor agrarisch natuurbeheer die passen bij de kenmerken van een gemengd gebied.

Als het gaat om het stimuleren van agrariërs om 'zware pakketten' af te sluiten via de toekomstige PSAN wordt het verhogen van vergoedingen eveneens als de belangrijkste stimulans gezien (63%). Ook hier geven ANV's aan dat flexibiliteit een belangrijke stimulans biedt, zowel in tijd (63%) als qua maatregelen binnen een gebied (58%). Begeleiding door een veldmedewerker kan ook stimulerend werken vindt 32% van de ANV's. Dit sluit goed aan bij de huidige aanpak in de pilots Nederland Weidevogelrijk die als succesvol wordt ervaren (Joldersma et al., 2008). Een kleine minderheid (7%) denkt dat het niet mogelijk is om agrariërs te stimuleren om zwaardere pakketten af te sluiten. Wel wordt nog opgemerkt dat zware pakketten niet automatisch leiden tot een beter natuurresultaat.

2.5 Rol ANV's als gebiedspartner

2.5.1 Groenblauwe Diensten

In totaal 31 ANV's (48%) geven aan betrokken te zijn bij het ontwikkelen en uitvoeren van groenblauwe diensten. De betrokkenheid bij het ontwikkelen van groenblauwe diensten houdt geen verband met de leeftijd van de ANV of het al of niet hebben van een betaalde coördinator. Wel lijkt er een positieve relatie te zijn tussen een groter aandeel burgerleden en het meer betrokken zijn bij groenblauwe diensten. Relatief gezien zijn ANV's uit het noorden het minst betrokken bij overleg (4 ANV's) en de uitvoering (2 ANV's) van groenblauwe diensten. Mogelijk hangt dit samen met een lagere verstedelijkingsgraad in het noorden en het feit dat er in het noorden meer ANV's zijn zonder burgerleden.

Voorbeelden van Groenblauwe diensten

De ANV Vockestaert doet veel aan educatie voor schoolklassen. Jaarlijks komen een paar duizend kinderen op de boerderij. Doelstelling vanuit de deelnemende gemeenten is dat elk basisschoolkind vanaf 10 jaar een keer op de boerderij moet zijn geweest. ANV Vechtvallei ontvangt nu al wel veel schoolklassen op de boerderij. Daarnaast heeft de ANV een speciale contactpersoon voor het ontwikkelen van activiteiten op het gebied van recreatief medegebruik. Deze persoon wordt betaald vanuit het ILG. De ANV houdt nauw de (kennis)ontwikkelingen in de gaten rondom recreatie en educatie. Zo heeft de gemeente Amsterdam een programma voor educatie op de boerderij opgezet. De ANV is van mening dat er vanuit de overheid nog meer kan gebeuren om landbouw-, natuur- en landschapeducatie te stimuleren.

Ook worden activiteiten genoemd zoals een landschapfonds of landschapsveiling voor het duurzaam financieren van agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Wel wordt opgemerkt dat er verschil is tussen provincies in de snelheid waarmee de regeling voor groenblauwe diensten tot stand komt. Zo hebben de provincies Brabant en Overijssel al een werkende regeling voor groenblauwe diensten. De provincie Gelderland heeft geld voor groenblauwe diensten op de begroting gereserveerd, maar er is nog geen operationele regeling voor groenblauwe diensten.

2.5.2 Betrokkenheid bij planvorming

Een aantal ANV's geeft aan betrokken te zijn bij planvorming op lokaal, regionaal of provinciaal niveau. Vanzelfsprekend hangt betrokkenheid bij planvorming ook af of planvorming, zoals landschapsontwikkelingsplannen of bestemmingsplannen, de afgelopen jaren aan de orde is geweest in het gebied. Zo'n 70% van de ANV's in het oosten, zuiden en westen zijn betrokken bij planvorming rond streek-, bestemmings- of reconstructieplannen. In het noorden ligt dit aanzienlijk lager, rond de 35%.

Uit de analyse blijkt dat ANV's met burgerleden vaker betrokken zijn bij streekplannen, bestemmingsplannen of reconstructieplannen dan ANV's die voor 100% uit agrarische leden bestaan. In het noorden zijn relatief gezien ook meer ANV's zonder burgerleden. Mogelijk spelen burgers ook een verbindende rol naar andere maatschappelijke processen. Ook zijn ANV's met een betaalde coördinator vaker betrokken bij planvorming dan ANV's zonder betaalde coördinator. Betrokkenheid bij planvorming vraagt tijd en zichtbaarheid, en dat is met een betaalde coördinator waarschijnlijk gemakkelijker te realiseren.

Tabel 2.20 Betrokkenheid van ANV's bij planvorming.

Type planvorming	Percentage ANV's (n=65)
Landschapsontwikkelingsplan (LOP)	27%
Provinciaal gebieds(natuur)plan	22%
Gemeentelijke bestemmingsplannen	20%
Watergebiedsplan	9%
Streek/structuurplannen	8%
Reconstructieplannen	6%
Overig	10%

Bij overige planvorming gaat het om onderwerpen zoals de Kaderrichtlijn Water, beheerplan Natura2000 en specifieke plannen zoals de compensatievergoeding A2.

Uit de interviews komt naar voren dat ANV's in het noorden waardering hebben voor de inzet van de provincie Friesland. De provincie is de laatste jaren erg actief richting ANV's, met name rond het opzetten van gruttokringen, en er zijn goede contacten met de provincie. Ook faciliteert de provincie het doen van pilots, zoals op het gebied van plas-dras maatregelen.

2.5.3 Andere activiteiten

Op het gebied van kennisontwikkeling en communicatie worden verschillende activiteiten ondernomen zoals:

- Interne werkgroepen, bijvoorbeeld rond uilen en bodembeheer;
- Certificering van ANV voor controle en voorlichting m.b.t. SAN;
 - Voorlichting en informatie voor agrariërs, zoals begeleiding van agrariërs en veldexcursies naar een nieuw ingericht gebied;
 - Cursussen, zoals een cursus 'Natuur op boerenerven';

- Communicatie met en naar burgers, gericht op imagoverbetering en het betrekken van burgers bij verenigingsactiviteiten. Zo onderstreept de plattelandsvereniging 'Hei, Heg en Hoogeind' het belang van een website in de communicatie naar burgers (zie tekstkader hieronder).

Belang van website in de communicatie

De plattelandsvereniging 'Hei, Heg en Hoogeind' is een Agrarische Natuurvereniging die in 2003 is opgericht. De vereniging is actief in het buitengebied van Leenderstrijp (Leende) en genoemd naar drie streeknamen in het gebied: de Hei, de Strijperheg en de Hoogeind akkers. De vereniging heeft zo'n 150 leden, bestaande uit boeren, burgers en buitenlui en heeft een werkgebied van ca. 1.400 ha. De website telt zo'n 3000 – 4000 bezoekers per maand en is daarmee, volgens de ANV, één van de best bezochte websites in de regio.

Daarnaast ondernemen ANV's activiteiten in de sfeer van beleidsbeïnvloeding (rond de EHS, Natura2000, Nationaal Landschap) en activiteiten gericht op de eigen sector, zoals bijvoorbeeld certificering van een duurzame melkveehouderij (www.milq2.nl).

2.6 Monitoring ecologische kwaliteit van het beheer

Het type monitoring dat ANV's uitvoeren om de ecologische kwaliteit van het gevoerde beheer in beeld te brengen is weergegeven in tabel 2.21. Voor de collectieve weidevogelpakketten is de BMP telling (zie tabel hieronder) eens in de 3 jaar verplicht. Ook op percelen zonder een Programma Beheer vergoeding vindt monitoring plaats.

Tabel 2.21 Type monitoring door ANV's op percelen met en zonder beheersovereenkomst Programma Beheer.

Type monitoring	Op percelen met Programma Beheer (n=64)		Op percelen zonder Programma Beheer (n=62)	
	Aantal ANV's	%	Aantal ANV's	%
Geen monitoring	14	22%	26	42%
Broedvogel Monitoring Project (BMP)	38	59%	n.v.t.	
Aantal nesten weide-/akkervogels	35	55%	17	27%
Aantal uitgekomen legsels weide- / akkervogels	23	36%	7	11%
Aantal broedparen weide-/akkervogels	20	31%	16	26%
Aantal plantensoorten	20	31%	2	3%
Aantal vliegvlugge jongen weide- /akkervogels (alarmtellingen)	16	25%	6	10%
Aantal winterganzen	8	13%	1	2%
Erfvogels	4	6%	3	5%
Aantal zomerganzen	3	5%	0	0%
Andere soortgroep**	6	9%	6	10%

* Erfvogels vallen strikt genomen niet onder de pakketten Programma Beheer

** Genoemd werden o.a. vlinders, roofvogels

Vrijwilligers spelen een belangrijke rol bij het inventariseren van monitoringgegevens, naast de ANV en de agrariër zelf (zie tabel 2.22 hieronder).

Tabel 2.22 Uitvoerders van monitoring door ANV's op percelen met en zonder beheersovereenkomst Programma Beheer.

Uitvoerder monitoring	Op percelen <i>met</i> Programma Beheer (n=63)		Op percelen <i>zonder</i> Programma Beheer (n=63)	
	Aantal ANV's	%	Aantal ANV's	%
Vrijwilligers	39	62%	20	32%
ANV	24	38%	6	10%
SOVON	23	37%	3	5%
Agrariër zelf	21	33%	10	16%
Ander extern bureau	8	13%	7	11%
Terreinbeheerder	4	6%	5	8%
Provincie	1	2%	1	2%
Anders*	1	2%	2	3%

* Genoemd werd o.a. KNVV

De verzamelde inventarisatiegegevens worden vooral gebruikt voor terugkoppeling naar agrariërs (65%) en vrijwilligers (54%) en voor publicatie van resultaten in rapporten, artikelen en dergelijke (60%). Ook worden monitoringgegevens gebruikt om het natuurbeheer bij te sturen (25 ANV's, in totaal 40%). Een minderheid (7 ANV's, in totaal 11%) gebruikt de gegevens voor nader onderzoek. Een ANV merkt op dat alarmtellingen die worden uitgevoerd in het kader van het project Nederland Weidevogelrijk een meerwaarde hebben. Ook wordt gemeld dat gegevens worden gebruikt voor het betalen van nestvergoedingen en voor uitgekomen broedsel en als verantwoording naar en het verkrijgen van draagvlak bij derden.

2.7 Succes- en faalfactoren voor het beheer

ANV's is gevraagd om succes- en faalfactoren aan te geven voor het behalen van de doelstellingen van het Programma Beheer. In feite zijn dit 'spiegelvragen' waarin dezelfde type factoren aan bod komen.

Succesfactoren

De resultaten voor de succesfactoren staan vermeld in tabel 2.23

Tabel 2.23 Succesfactoren voor het wel behalen van Programma Beheer.

Factor	Aantal ANV's	Percentage ANV's (n=62)
Motivatie agrariërs	50	81%
Veel soorten/natuur al aanwezig	29	47%
Continuïteit in natuurbeheer	24	39%
Continuïteit in regelingen	23	37%
Ruimtelijke variabelen (bijv. rust, open landschap)	22	36%
Beschikbaarheid vrijwilligers	20	32%
Aanpassen agrarische bedrijfsvoering	17	27%
Kennisniveau agrariërs	13	21%
Bemestingsniveau	7	11%
Onderlinge afstemming van beheer in beheergebied	7	11%
Niveau waterpeil	2	3%
Inbreng vanuit ecologisch onderzoek	2	3%
Anders*	7	11%

* Genoemd werd o.a. predatie (3 ANV's) en voorlichting door de ANV

De motivatie van agrariërs wordt door een ruime meerderheid van de ANV's (81%) gezien als succesfactor. Vooral ANV's in het noorden hebben deze factor hoog gescoord. Ook uit ander onderzoek komt naar voren dat motivatie een cruciale succesfactor is (Joldersma et al., 2008; Swagemakers, 2008).

Daarnaast vinden ANV's een gunstige Ausgangssituatie qua natuurwaarden en ruimtelijke variabelen een belangrijke succesfactor, net als continuïteit in het natuurbeheer en in regelingen. Ook wordt het belang van vrijwilligers onderkend.

Factoren als 'onderlinge afstemming in het gebied' en 'niveau waterpeil' scoren vrij laag als succes- en faalfactor. Blijkbaar is dit in de perceptie van ANV's van minder belang. Het feit dat een ANV op zich al bijdraagt aan 'onderlinge afstemming' kan maken dat het minder als een op zichzelf staande factor wordt gezien.

Faalfactoren

Bij faalfactoren voor het niet behalen van de doelstellingen van het Programma Beheer springt de factor 'predatoren' eruit, met name in het noorden.

Tabel 2.24 Faalfactoren voor het niet behalen van de doelstellingen van het Programma Beheer.

Factor	Aantal ANV's	Percentage ANV's (n=62)
Predatoren	44	71%
Moeilijk inpasbaar in agrarische bedrijfsvoering	30	48%
Ruimtelijke variabelen (bijv. rust, open landschap)	22	36%
Continuïteit in regelingen	17	27%
Motivatie agrariërs	15	24%
Kennisniveau agrariërs	11	18%

Vervolg tabel 2.24

Beschikbaarheid vrijwilligers	11	18%
Bemestingsniveau	11	18%
Veel soorten/natuur al afwezig	9	15%
Continuïteit in natuurbeheer	8	13%
Onderlinge afstemming van beheer in beheergebied	8	13%
Inbreng vanuit ecologisch onderzoek	2	3%
Niveau waterpeil	1	2%
Anders*	6	10%
Weet niet	1	2%

* Genoemd werd o.a. ganzen, geen marktconforme vergoeding, onduidelijkheid over het voorzetten van pakketten, predatie van vos, kraai en ooievaar

Rol van ecologisch onderzoek

Opvallend is dat inbreng vanuit het ecologisch onderzoek laag scoort als succes- en faalfactor (3% van de ANV's). Uit interviews komt naar voren dat onderzoek vanuit onderzoeksinstituten niet altijd goed bruikbaar is. Vaak ook hebben boeren gebiedsspecifieke kennis die onvoldoende wordt gebruikt door onderzoekers, waardoor de onderzoeksresultaten voor boeren dan te weinig specifiek zijn.

Aansluiting van onderzoek op wat speelt in het gebied

Onderzoek lijkt niet altijd bruikbare resultaten op te leveren waar men in de praktijk iets mee kan. Een ANV merkt op dat voor een geschiktheidstoets, opgezet door Alterra in het kader van de 'weidevogelimpuls', de periode te kort was om echt zinnige resultaten te geven. De wijze waarop de rapportage was opgezet was onbevredigend. Bij weidevogelonderzoek uitgevoerd door SOVON werd geen rekening gehouden met nesten die door vossen waren gepredeerd, waardoor het aantal broedparen lager werd geschat en de factor predatie niet duidelijk in beeld kwam.

Ook wordt er door ANV's gebruik gemaakt van een eigen netwerk om onderzoeksgegevens te verzamelen of te benutten.

Netwerk van informatiebronnen

Binnen ANV De Ploegdriever wordt weinig 'formeel onderzoek' uitgezet bij onderzoeksinstituten of universiteiten. De coördinator, zelf een bioloog, geeft wel aan dat de ANV weinig zelfstandig onderzoek doet, maar dat er wel een heel netwerk is van mensen die informatie aanleveren. Zo doet de ANV al ruim 10 jaar ecologisch beheer van dijken en hooilanden langs de rivier. Dat levert bloemrijke resultaten op. Eén van de leden, een zelfstandig werkend adviseur, heeft in opdracht van het Waterschap onderzoek gedaan naar de vegetatie. Die onderzoeksresultaten kan de ANV dan ook weer benutten. Ook beheert de ANV een aantal ecologische zones, waarvan de plaatselijke natuur- en milieugroep de monitoring op zich heeft genomen op vrijwillige basis. De ANV kent veel mensen die bezig zijn met flora en fauna, zoals leden van de Flora- en Fauna werkgroep Gelderse Poort en de KNVV.

Veel hangt af van het specifieke gebied en thema. Zo wordt gemeld dat er voor het landschapstype laagveen en zeeklei vaak te weinig specifieke kennis is, alhoewel er wel kennisontwikkelingen zijn rondom de verschaling van randen. Ook kunnen ANV's aansluiten bij activiteiten die voortkomen uit onderzoeken die door anderen zijn uitgevoerd.

Poelen voor rugstreepvelden

De provincie Flevoland heeft onderzoek laten doen naar rugstreepvelden. De Radboud Universiteit Nijmegen heeft nu een managementplan opgesteld. Op basis van dit onderzoek wordt nu een netwerk van poelen uitgezet, en gekeken wordt of agrariërs ook geïnteresseerd zijn om mee te doen aan aanleg en beheer van de poelen.

Een ANV die wel veel doet aan onderzoek is de ANV Wierde en Dijk in Groningen. Een bestuurslid houdt zich specifiek bezig met kennis en onderzoek. Veel onderzoek wordt geïnitieerd en begeleid vanuit de ANV, en vervolgens omgezet in praktische beheermaatregelen.

Rol van 'eigen' onderzoek

"Onderzoek is bij ons vaste prik", zegt de voorzitter van ANV Wierde en Dijk. "We hebben veel onderzoek gedaan naar het effect van het laten staan van oud riet in sloten op de natuurwaarden (vogels) en de betekenis van bepaalde beheersvormen. Bijvoorbeeld hoe vaak men dan sloten moet schonen. In het algemeen geldt voor agrarische sloten in ons gebied dat de dichtheid aan blauwborsten, rietzangers, rietgorzen en kleine karekieten met een factor 4 toeneemt door de sloten niet jaarlijks te schonen. Dergelijk beheer blijkt ook goed inpasbaar in de agrarische bedrijfsvoering. Dat geldt zeker voor binnensloten, soms echter ook voor schouwsloten. Dat laatste onderzoeken we nu. We testen een aantal onderhoudsmodellen voor schouwsloten met oud riet. Het waterschap Noorderzijlvest heeft het beheer van grotere watergangen nu ook al gedeeltelijk aangepast. Men kiest dan voor alternerend maaien, het ene jaar wordt de ene kant gemaaid, het andere jaar de andere kant. Het nieuwe beheer van het waterschap vindt plaats in 157 km watergang. De broedvogelpopulatie van blauwborst, kleine karekiet en bosrietzanger nam zeer sterk toe. In totaal nam de broedvogelpopulatie in die watergangen toe met 2600 paren, van 5500 broedparen naar 8100, dat is per km watergang 17 paar extra! Je merkt nu ook dat elders het beheer van waterschappen verandert, zoals in Flevoland. Sinds september 2008 mogen boeren in Flevoland nu zelf bepalen of en wanneer ze de slootkanten van sloten, waar geen andere bedrijven op afwateren, maaien. Boeren besparen omdat ze minder hoeven te maaien en het levert het waterschap uiteraard ook een kostenbesparing op. Ook andere milieueffecten van oud riet in de sloot worden onderzocht. Zo gaat een onderzoek van start van de WUR (PPO en Alterra), Wierde & Dijk en het waterschap Noorderzijlvest naar de rol van oud riet in sloten ter bestrijding van de nitraatbelasting. Zie voor meer info: www.wierde-en-dijk.nl

Bruikbare onderzoeksresultaten komen bij de leden terecht via de veldmedewerkers of het bestuur, via de website van de vereniging, het verenigingsblad of komen aan de orde op een ledenvergadering waar dan een spreker wordt uitgenodigd.

2.8 Verwachtingen voor de toekomst

In de enquête is gevraagd naar de toekomstverwachtingen op het gebied van agrarisch en particulier natuurbeheer. De resultaten zijn hieronder samengevat.

Verwachtingen rond ontwikkeling van agrarisch natuurbeheer

In de enquête is ANV's gevraagd te reageren op een aantal stellingen over verwachtingen ten aanzien van het agrarisch natuurbeheer anno 2015. De resultaten staan vermeld in tabel 2.25.

Tabel 2.25 Verwachtingen over het agrarisch natuurbeheer in 2015.

Stelling	Percentage (helemaal) mee eens	Percentage Neutraal	Percentage (helemaal) niet mee eens
Invoering van het nieuwe Programma Beheer leidt tot meer agrariërs die aan agrarisch natuurbeheer meedoen	25%	36%	39%
Invoering van het nieuwe Programma Beheer leidt tot een grotere oppervlakte waarop agrarisch natuurbeheer plaatsvindt	23%	34%	43%
Invoering van het nieuwe Programma Beheer leidt tot het afsluiten van meer 'zware pakketten'	27%	40%	33%
Afschaffing van melkquotum leidt tot meer agrariërs die aan agrarisch natuurbeheer meedoen	5%	25%	70%
Afschaffing van melkquotum leidt tot een grotere oppervlakte waarop agrarisch natuurbeheer plaatsvindt	5%	34%	61%
Afschaffing van melkquotum leidt tot het afsluiten van meer 'zware pakketten'	2%	38%	60%
Herziening van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid leidt tot meer agrariërs die aan agrarisch natuurbeheer meedoen	30%	47%	23%
Herziening van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid leidt tot een grotere oppervlakte waarop agrarisch natuurbeheer plaatsvindt	33%	38%	28%
Herziening van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid leidt tot het afsluiten van meer 'zware pakketten'	11%	57%	32%

Een kleine meerderheid van de ANV's (58%) verwacht een afname van het percentage bedrijven dat meedoet aan agrarisch natuurbeheer in hun werkgebied. En minderheid (15%) denkt dat het percentage bedrijven dat aan agrarisch natuurbeheer doet gelijk zal blijven, terwijl ruim een kwart (28%) denkt dat het zal toenemen.

Verwachtingen rond ontwikkeling van particulier natuurbeheer

Op de vraag 'Hoe zal het aantal agrariërs dat aan particulier natuurbeheer doet, zich ontwikkelen' zijn de meningen verdeeld (zie Tabel 2.26). Een kleine meerderheid (55%) denkt dat het aantal agrariërs dat in de toekomst aan particulier natuurbeheer doet gelijk zal blijven of zal toenemen, een derde vindt het moeilijk zich daarover uit te spreken. Een minderheid (13%) denkt dat in de toekomst het aantal nieuwe deelnemers aan particulier natuurbeheer zal afnemen.

Tabel 2.26 Opvatting over aantal agrariërs dat aan particulier natuurbeheer zal doen in de toekomst.

Aantal agrariërs dat in de toekomst aan particulier natuurbeheer zal doen	Aantal ANV's	Percentage ANV's (n=62)
Meer dan in de afgelopen 5 jaar	22	36%
Hetzelfde als in de afgelopen 5 jaar	12	19%
Minder dan in de afgelopen 5 jaar	8	13%
Weet niet	20	32%

Een meerderheid van de ANV's (70%) gaat de komende 5 jaar hetzelfde doen als de afgelopen 5 jaar wat betreft het stimuleren van agrariërs om in de toekomst aan particulier natuurbeheer te doen. Ruim een kwart (27%) denkt als ANV de komende 5 jaar meer te gaan doen om agrariërs te stimuleren. Twee ANV's (3%) uit het noorden denken de komende 5 jaar minder te gaan doen op dit vlak.

Rol van ANV's bij stimuleren particulier natuurbeheer

Uit interviews met twee ANV's uit het noorden komt naar voren dat particulier natuurbeheer niet altijd mogelijk en huns inziens ook niet nodig is, en ook niet altijd in het belang van een ANV:

"Enkele leden hadden belangstelling voor particulier natuurbeheer, maar de regeling was al vol voor dit gebied."

"We doen niet aan particulier natuurbeheer. Soms wil een lid met weinig grond bijvoorbeeld een landgoed stichten, maar dat zullen we als vereniging ontraden omdat je daarmee je landbouwgrond omzet in natuur en dat is niet in het collectieve belang van de vereniging."

Mogelijk kunnen ook andere organisaties dan ANV's een rol spelen bij het stimuleren van particulier natuurbeheer, zoals in onderstaand kader wordt beschreven.

Stichting als organisatie voor particulier natuurbeheer

In de Ooijpolder is zo'n 10 jaar geleden, samen met de ANV De Ploegdriever, de Stichting Landschap Ooijpolder-Groesbeek opgericht voor particulier natuurbeheer. Deze stichting heeft in totaal zo'n 10 ha kleinschalige natuur in eigendom en/of beheer buiten de EHS. Het gaat hier o.a. om percelen uit de ruilverkaveling. In deze Stichting, min of meer tegelijkertijd opgericht als de ANV in het gebied, zitten alleen burgers. De ANV voert tegen betaling het beheerswerk uit in deze natuurgebieden. De verwachting is dat de stichting meer gronden zal gaan beheren, en niet dat boeren meer aan particulier natuurbeheer zullen doen. De Stichting is nu bezig met de aankoop van 4 ha grond, met gelden van de provincie en cofinanciering vanuit de gemeente. Ook Staatsbosbeheer heeft het beheer van een paar kleine stukjes natuur overgedragen aan de Stichting omdat de Stichting dit efficiënter kan beheren met meer draagvlak in de streek. Het voordeel van de Stichting t.o.v. de grotere terreinbeherende organisaties is ook dat de stichting andere financieringsbronnen kan aanboren bijvoorbeeld via de gemeente, groenblauwe diensten, een landschapsfonds of landschapsveiling.

Bron: Interview ANV De Ploegdriever; www.ooijpolder-groesbeek.nl

Andere ontwikkelingen

De ANV's is gevraagd of er naast de omvorming van Programma Beheer, de wijziging van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid en de afschaffing van het melkquotum nog andere zaken spelen die van groot belang zullen zijn voor het aantal deelnemers aan het agrarisch natuurbeheer en de ecologische resultaten van het beheer.

De factoren die het meest genoemd worden als zijnde van belang voor ontwikkeling van aantal deelnemers aan het agrarisch natuurbeheer zijn, in afnemende volgorde:

- 1 Hoogte van de vergoedingen, het moeten kostendekkende vergoedingen zijn.
- 2 Economische ontwikkelingen in de landbouw, m.n. de hoogte van de melkprijs. De verwachting is dat als prijzen en opbrengsten van landbouwproducten hoger zijn er minder inzet zal zijn voor agrarisch natuurbeheer.
- 3 Goede inpasbaarheid van pakketten in de agrarische bedrijfsvoering.
- 4 Flexibiliteit in pakketten: meer flexibiliteit in pakketten en voorwaarden zal een positieve invloed hebben op het aantal deelnemende agrariërs.
- 5 Controle en administratieve rompslomp: minder controles en vereenvoudiging van de administratie zal een positieve invloed hebben op deelnamebereidheid.
- 6 Een betrouwbare overheid die continuïteit waarborgt in contracten.
- 7 Beleid rond natuur en landschap: mogelijkheden voor Programma Beheer in gemengde gebieden, regionale afstemming van pakketten, rol agrarisch natuurbeheer in provinciale gebiedsplannen en landschapsontwikkelingsplannen en een goed stelsel van groenblauwe diensten, voorwaarden voor de besteding van modulatiegelden. Boeren zouden ook meer betrokken moeten worden bij het ontwikkelen van het beleid zodat er een goede afstemming komt.
- 8 Goede uitgangspositie voor natuur en goede natuurrestaten, o.a. het populatieverloop bij weidevogels.
- 9 Regelgeving rond mest en mestquotum.
- 10 Lokale fondsvorming en private financiering zoals groenfinanciering.

Factoren van belang voor het verbeteren van ecologische resultaten betreffen in afnemende volgorde:

- 1 Predatoren en predatorenbeheer. Opgemerkt wordt o.a. dat er keuzes gemaakt moeten worden tussen weidevogels en roofvogels, beide samen gaat niet. Ook wordt aandacht gevraagd voor de overlast door ganzen en smienten.
- 2 Betrokkenheid en motivatie van agrariërs. Ook via groenblauwe diensten zouden meer agrariërs betrokken kunnen worden. Van belang is dat er draagvlak is bij agrariërs, dat ze het uit vrije wil doen. Ook zouden mogelijkheden moeten worden geboden voor betaald natuurbeheer in 'witte' gebieden.
- 3 Voorlichting en deskundigheidsbevordering, het verhogen van het kennisniveau en voorlichting aan deelnemers om doelstellingen te behalen. Deskundigen en adviseurs maar ook ANV's zelf kunnen hierbij een rol spelen.
- 4 Ruimtelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld de aanleg van infrastructuur, inrichting van het landschap en de druk op agrarische gronden.
- 5 Goede vergoedingen en continuïteit in het beheer, zoals langdurige pakketten voor botanisch beheer.
- 6 Omgevingsfactoren, zoals het grondwaterpeil, effecten van klimaatverandering, het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, effect van stikstofdepositie.
- 7 Samenwerking tussen boeren en andere partijen, zoals terreinbeherende organisaties en waterschappen.
- 8 Ontwikkelingen in de landbouw, zoals het 'wegvloeien van de melk uit een gebied' of het steeds professioneler worden van landbouwers/veehouders waardoor ze geen 'trek hebben in natuur'.

Uit de interviews komt naar voren dat de overheid een stimulerende rol kan spelen bij het bevorderen van draagvlak voor agrarisch natuurbeheer. Het gaat hier dan niet alleen om vergoedingen, maar vooral om een meedenkende houding, om het minder stroef maken van de regelgeving, het snel reageren en het vereenvoudigen van procedures. Of zoals een secretaris van een ANV opmerkte:

"Er is hier een groep van enthousiaste boeren. Met een goed beheer van stroken, kleine landschapselementen, erven etc. kun je veel effect sorteren. Dat hoeft niet veel geld te kosten. Wij moeten steeds naar de provincie, het duurt lang voordat er reacties komen, het gaat moeizaam. Het zou fijn zijn als ze ook eens contact met ons zouden opnemen, advies geven, coördineren, gewoon wat aandacht en belangstelling voor goedwillende boeren. Dat ze meedenken hoe bepaalde regelgeving te vereenvoudigen, zaken praktisch te regelen. Dat is toch ook hun vak en hun werk om daar mee bezig te zijn? Wij doen het allemaal in de avonden en in het weekend, naast ons bedrijf of onze baan."

3 Analyse en discussie

3.1 Inleiding

Agrarische natuurverenigingen zijn opgekomen in de jaren 90 van de vorige eeuw. Anno 2008 zijn er ca. 150 ANV's in Nederland. Hun gemeenschappelijke kenmerk is dat agrarische leden van deze ANV's zich inzetten voor natuur- en landschapsbeheer op hun bedrijf en in hun gebied. Er zijn verschillen in de wijze waarop deze ANV's zijn georganiseerd en hoe ze vormgeven aan de activiteiten rond natuur- en landschapsbeheer. In dit hoofdstuk kijken we naar de activiteiten van ANV's in het natuurbeheer, de deelname van agrariërs en burgers en de rol van ANV als partner op gebiedsniveau. We sluiten af met de verwachtingen van ANV's t.a.v. de toekomst van het agrarisch natuurbeheer.

3.2 Activiteiten van ANV's in het natuurbeheer

ANV's spelen een belangrijke rol bij het mobiliseren, ondersteunen en begeleiden van agrariërs die aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer willen doen. Zo sluiten ANV's collectieve contracten af voor hun leden in het kader van het Programma Beheer en adviseren ze leden voor het afsluiten van individuele Programma Beheer pakketten. Daarnaast sluiten ze, als intermediair voor hun leden, contracten voor beheersactiviteiten met provincies, gemeenten en waterschappen. Een aantal ANV's voert als 'werkorganisatie' beheersactiviteiten uit op projectbasis voor derden als een vorm van 'groen loonwerk' of organiseert het beheer door leden in weidevogelreservaten van terreinbeherende organisaties.

Het percentage ANV's dat collectieve weidevogelpakketten heeft afgesloten lag in 2008, op basis van de enquêtegegevens, op 64%. Dit is iets hoger dan het percentage van 56% in 2006. Net als in 2006 bevinden ANV's met collectieve contracten zich vooral in het noorden en het westen (Oerlemans et al., 2007), hetgeen te maken heeft met de aanwezigheid van weidevogels en de dominantie van weidevogelbeheerpakketten in die gebieden en ook met de mogelijkheid voor het afsluiten van collectieve 'ganzenpakketten'. De conclusie uit het onderzoek van 2006 dat ANV's met en zonder collectieve pakketten niet sterk verschillen qua oprichtingsdatum en aantallen leden agrariërs en burgers lijkt nog steeds van kracht.

Individuele pakketten, waarbij de ANV bemiddelt, betreffen vooral botanische randpakketten (69%) en botanische graslandpakketten (45%). Het aantal ANV's dat akkerpakketten afsluit ligt vrij laag, rond de 20%, net als blijkt uit de enquêtes in 2006, 2004 en 2001.

Een aantal ANV's (20%) heeft individuele aanvragen voor PSN begeleid. Uit de interviews blijkt dat de mogelijkheden voor particulier natuurbeheer sterk afhankelijk zijn van het landschapstype en de ligging van agrarisch percelen ten opzichte van natuurgebieden, m.a.w. of er mogelijkheden zijn om PSN contracten af te sluiten.

Voor ANV's en agrariërs zijn belangrijke factoren bij de contracten rond agrarisch natuurbeheer: kostendekkende vergoedingen, flexibiliteit van de pakketten, inpasbaarheid in de bedrijfsvoering en eenvoudige administratie.

In de enquête van 2008 lag het accent op draagvlak en betrokkenheid en niet op de ecologische effectiviteit van de regelingen natuurbeheer. Wel is gekeken naar een aantal factoren die kunnen bijdragen aan de ecologische effectiviteit. De mate van organisatie van een ANV valt gedeeltelijk af te leiden uit het aantal ANV's met een betaalde coördinator of administratieve kracht (41% van de ANV's) of een ecologisch veldmedewerker of natuurkenner (24%). Waarschijnlijk zijn deze percentages aan de lage kant omdat uit de interviews blijkt dat ANV's mensen inhuren op declaratiebasis tijdens het seizoen en ook beschikken over een netwerk van mensen die vrijwillig hun kennis en kunde aanbieden. Monitoring van natuurresultaten betreft, naast de verplichte BMP inventarisatie voor weidevogels bij de collectieve weidevogelpakketten, vooral het aantal nesten weide-/akkervogels (55% van de ANV's op percelen met en 27% op percelen zonder Programma Beheer).

Als het gaat om het behalen van de doelstellingen van het Programma Beheer komen als belangrijkste factoren naar voren:

- 1 Motivatie van agrariërs (81% van de ANV's)
- 2 Ecologische uitgangssituatie: veel soorten/natuur al aanwezig (47%)
- 3 Continuïteit in natuurbeheer (39%)
- 4 Continuïteit in regelingen (37%) (als goed beoordeeld)
- 5 Ruimtelijke variabelen, zoals rust en een open landschap (37%)

Als faalfactoren voor het niet behalen van de doelstellingen van Programma Beheer worden genoemd:

- 1 Predatoren (71%)
- 2 Moeilijke inpasbaarheid in agrarische bedrijfsvoering (48%)
- 3 Ruimtelijke variabelen, zoals gebrek aan rust en 'besloten' landschap (36%)
- 4 Continuïteit in regelingen (27%) (als onvoldoende beoordeeld)
- 5 Motivatie agrariërs (24%).

Op basis van bovenstaande is een aantal clusters van variabelen te onderscheiden:

- 1 *Agrariër*: motivatie, bedrijfs situatie;
- 2 *Gebied*: ecologische situatie, mate van predatie, ruimtelijke variabelen;
- 3 *Natuurbeleid*: continuïteit en flexibiliteit, natuurdoeltypen (keuze maken: inzet op weidevogels, dan ook zorgen voor weinig predatoren), en hoogte van vergoedingen.

Variabelen uit de cluster 'Gebied' en 'Natuurbeleid' hebben een relatie met de motivatie van agrariërs, met name als het gaat om het zien van resultaten van inspanningen (negatief effect van predatie) en de wijze waarop het natuurbeleid wordt vertaald in regelingen en de controle daarop. In het beleid is het dan ook zaak om bij maatregelen in ex-ante evaluaties duidelijk de factoren die motivatie en bedrijfs situatie van agrariërs beïnvloeden mee te nemen.

Uit het onderzoek blijkt dat de inbreng vanuit ecologisch onderzoek laag scoort als succes- en faalfactor (3% van de ANV's). Ook al worden agrariërs indirect geïnformeerd over onderzoeksresultaten via de koepelorganisaties en relevante media (nieuwsbrieven, websites, etc.), toch is dit een punt van aandacht gezien het vele ecologische onderzoek dat plaatsvindt. Blijkbaar is de communicatie van de resultaten en de doorvertaling naar begrijpelijke beheermaatregelen een zwakke plek in de onderzoek-voorlichtingsketen.

De koppeling tussen onderzoek en praktijk verdient versterking, door bijvoorbeeld ANV's en agrariërs meer te betrekken bij het formuleren van relevante onderzoeksvragen, het benutten van gebiedskennis bij de uitvoering van het onderzoek en het vergroten van de interactie tussen onderzoek, beleid en praktijk bij de toepassing ervan.

3.3 Participatie agrariërs

De meeste ANV's (77%) hebben tot 150 leden. Vooral de sector melkveehouderij is sterk vertegenwoordigd onder leden van ANV's vanwege de mogelijkheden voor het weidevogelbeheer. Daarmee samenhangend is in het noorden en het westen van het land veelal meer dan de helft van de agrarische bedrijven in het werkgebied van een ANV dan ook lid van een ANV.

In dit onderzoek is gevraagd naar redenen van agrariërs om wel of niet mee te doen met agrarisch natuurbeheer. De belangrijkste redenen om mee te doen zijn:

- 1 Geeft extra inkomen (78%)
- 2 Natuur hoort bij het agrarisch bedrijf (59%)
- 3 Verbeterd ons imago in de maatschappij (59%)
- 4 Goed inpasbaar qua verkaveling (44%)
- 5 Ben in natuurbeheer geïnteresseerd (40%)

De belangrijkste redenen om niet mee te doen zijn:

- 1 Hoogte van de vergoeding onvoldoende (70%)
- 2 Angst voor planologische schaduwwerking (60%)
- 3 Slecht inpasbaar qua intensiteit (49%)
- 4 Regelingen zijn te ingewikkeld (38%)
- 5 Draagt niet bij aan toekomstperspectief van het bedrijf (29%)

In feite gaat het hier om een aantal variabelen gelieerd aan de motivatie en bedrijfssituatie van de agrariër en de wijze waarop het beleid wordt vormgegeven (hoogte vergoeding, angst voor planologische schaduwwerking, ingewikkeldheid van regelingen).

3.4 Participatie burgers

De participatie van burgers aan het agrarisch natuur- en landschapsbeheer kan verschillende vormen aannemen: als lid of donateur van een ANV of als vrijwilliger bij de uitvoering van werkzaamheden.

Uit de resultaten van de enquête blijkt dat 70% van de ANV's burgerleden telt. Dit is vrijwel gelijk aan het percentage van 67% burgerleden in het onderzoek van 2006 (Oerlemans et al, 2007) en iets hoger dan het percentage van 60% in 2004 (Oerlemans et al, 2004). Het aandeel burgerleden is hoog voor organisaties die in eerste instantie als 'agrarische' vereniging worden aangeduid. In de naamgeving van ANV's ligt het accent ook vaak op streekspecifieke landschap- en natuurelementen, zoals 'Wierde en Dijk', 'Water, Land en Dijken' of 'De Rotgans'. Daarmee appelleren ANV's ook aan een gevoel van verbondenheid met de streek.

Het aantal ANV's met burgerleden is relatief gezien het hoogst in het oosten van het land en het laagst in het noorden van het land. Mogelijk heeft dit ook te maken met de lagere graad van verstedelijking in het noorden.

De Bond van Friese Vogelbeschermingswachten is landelijk gezien de organisatie met het hoogste aantal vogelbeschermers (26.000 leden) en speelt een belangrijke rol in het weidevogelbeheer. Het feit dat deze vrijwilligers al georganiseerd zijn en samenwerken met ANV's kan maken dat het minder voor de hand ligt voor burgers om in de weidevogelgebieden lid te worden van een ANV.

Burgers brengen binnen een ANV kennis en kunde in en bieden toegang tot niet-agrarische netwerken. Dat levert een meerwaarde op (zie ook 3.5). Veel ANV's hebben ook burgers als bestuursleden, al zijn de agrarische bestuursleden veelal in de meerderheid. Uit de interviews komt geen duidelijk beeld naar voren van het type burger dat lid is van een ANV. Het gemeenschappelijke kenmerk lijkt te zijn dat het mensen zijn met liefde voor het landschap en zorg voor de leefomgeving.

Een derde van de ANV's kent ook burgers als donateur. Dit komt het meest voor in het westen van het land.

Burgers spelen vaak een rol als vrijwilliger in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Opvallend is dat vrijwilligers de belangrijkste actoren zijn als het gaat om monitoring van natuureresultaten. Monitoring van beheersovereenkomsten uit het Programma Beheer is vooral een zaak van vrijwilligers (62% van de ANV's) en minder van ANV's zelf (38%) of agrariërs (33%). Ook als monitoring plaatsvindt op percelen zonder een beheersovereenkomst via het Programma Beheer wordt dit het meeste gedaan door vrijwilligers (32% van de ANV's) en minder door de ANV zelf (10%) of agrariërs (16%). Vrijwilligers zijn niet altijd lid van een ANV, ze kunnen ook lid zijn van een natuurwerkgroep die nauw samenwerkt met de ANV. De beschikbaarheid van vrijwilligers wordt door 32% van de geënquêteerde ANV's ook gezien als een succesfactor is voor het behalen van de doelstellingen van het Programma Beheer.

Uit de interviews komt naar voren dat samenwerking tussen boeren en vrijwilligers bijdraagt aan het draagvlak voor natuur in een gebied en aan sociale cohesie. Juist in collectieve weidevogelpakketten was er ruimte, met de SAN-OS regeling, voor coördinatie op gebiedsniveau tussen boeren en vrijwilligers. De vrees is geuit dat met het Nieuwe stelsel Natuur en Landschap er minder gelden zullen zijn voor coördinatie op gebiedsniveau. Dat zou een negatief kunnen hebben op zowel natuureresultaten (minder tijd en geld voor afstemming) en de onderlinge betrokkenheid van boeren en burgers bij het gebied.

3.5 Rol ANV's op gebiedsniveau

Een aantal ANV's (48%) is betrokken bij de ontwikkeling van groenblauwe diensten en bij planvorming. Dit is meer uitgesproken in het westen, oosten en zuiden van het land dan in het noorden. Mogelijk wordt in het noorden de ANV vaker vertegenwoordigd door de koepelorganisatie BoerenNatuur.

Uit de enquête komt naar voren dat 50% van de ANV's leden heeft die beheersactiviteiten uitvoeren voor terreinbeherende organisaties. De eerder opgerichte ANV's (jaren 90 vorige eeuw) hebben vaker leden die samenwerken met TBO's dan ANV's

die later zijn opgericht (na 2000). Mogelijk is dit ook een proces van elkaar over en weer leren kennen. Relatief gezien komt samenwerking tussen ANV's en TBO's vaker voor in het westen van het land (hier zijn vaak ook de eerste ANV's opgericht). Daarnaast blijkt uit de analyse dat er een positieve relatie is tussen een groter aandeel burgerleden en het meer betrokken zijn van ANV's bij de ontwikkeling van groenblauwe diensten en bij streekplannen, bestemmingsplannen en reconstructieplannen dan ANV's met alleen agrarische leden. Dit kan er op duiden dat ANV's meer tot 'streekverenigingen' worden die zich sterk maken voor behoud en ontwikkeling van het agrarische cultuurlandschap met bijzondere natuur- en cultuurhistorische waarden. In die zin dragen zij bij aan draagvlak voor natuur en landschap onder boeren en burgers en onderlinge verbondenheid op het platteland.

3.6 Toekomstig draagvlak voor agrarisch natuurbeheer

Uit de resultaten van de enquête blijkt dat ANV's met enig wantrouwen het toekomstige Programma Beheer, het nieuwe stelsel Natuur en Landschap, tegemoet zien. Een minderheid (rond de 25%) denkt dat het nieuwe stelsel zal leiden tot meer deelnemende agrariërs, een groter oppervlak waarop agrarisch natuurbeheer plaatsvindt en een toename in de contracten 'zware pakketten'. Een aantal ANV's stelt echter dat het toekomstige stelsel zal leiden tot minder deelname van agrariërs (39%), minder oppervlakte agrarisch natuurbeheer (43%) en minder contracten voor 'zware pakketten' (33%). Enerzijds kan dit te maken hebben met een gezonde dosis scepsis. Anderzijds zou toch te hopen zijn dat de inzet van gewijzigd beleid is om meer resultaat te boeken en dat direct betrokkenen hierover positief gestemd zijn. De ANV's zijn blijkbaar nog niet overtuigd van een positief resultaat van de herziening van het provinciale stelsel voor agrarisch natuurbeheer.

Een grote meerderheid van de ANV's (tussen de 60 en 70%) denkt dat de afschaffing van het melkquotum zal leiden tot minder deelnemende agrariërs, een kleiner oppervlak waarop agrarisch natuurbeheer plaatsvindt en een afname in de contracten 'zware pakketten'. Slechts 5% denkt hier positief over. De ontwikkelingen rond de melkprijs spelen een cruciale rol.

ANV's verwachten dat bij een hogere melkprijs de deelnamebereidheid van agrariërs om aan agrarisch natuurbeheer te doen zal afnemen. Echter, uit een analyse van mogelijke effecten van de afschaffing van het melkquotum op het animo voor weidevogelbeheer (Guldemond et al., 2009) komt de verwachting naar voren dat er in de toekomst eerder sprake zal zijn van een structureel lagere en fluctuerende melkprijs. Dit zou juist kunnen betekenen dat stabiele inkomsten uit agrarisch natuurbeheer een aantrekkelijk perspectief vormt voor agrariërs. Maar een onzekere melkprijs zou ook kunnen leiden tot het verhogen van de melkproductie om inkomstendaling tegen te gaan, hetgeen een keten van negatieve gevolgen kan hebben voor weidevogelbeheer o.a. door een intensiever graslandbeheer.

Over het effect van de herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid op het aantal deelnemende agrariërs aan natuurbeheer en de oppervlakte agrarisch natuurbeheer wordt door de ANV's verschillend gedacht. Het lijkt dat men hiervan geen duidelijk beeld heeft, aangezien de positie 'neutraal' de meeste stemmen krijgt.

Een kleine meerderheid van de ANV's verwacht dat het aantal agrariërs dat aan particulier natuurbeheer zal deelnemen gelijk zal blijven of toenemen. Particulier natuurbeheer is vooral een optie daar waar agrarische bedrijven gesitueerd zijn in de omgeving van natuurgebieden.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

In het landelijk gebied spelen agrarische natuurverenigingen een belangrijke rol bij het mobiliseren van boeren en burgers om zorg te dragen voor het agrarische cultuurlandschap met de specifieke natuur- en cultuurhistorische waarden.

Anno 2009 zijn er ca. 150 ANV's. De rol van ANV's, agrariërs en burgers is in beeld gebracht aan de hand van een enquête onder ANV's (66 ANV's, een respons van 44%), aangevuld met negen interviews onder ANV's.

De motivatie van agrariërs voor agrarisch natuurbeheer wordt door ANV's als de belangrijkste succesfactor gezien. De hoogte van de vergoedingen, de flexibiliteit in de uitvoering van maatregelen, regiospecifiek maatwerk en eenvoudige administratieve procedures zijn belangrijke factoren voor het behouden en versterken van draagvlak voor agrarisch natuurbeheer.

Burgers spelen een belangrijke rol in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer, als lid van een ANV en/of als vrijwilliger van een lokale natuur- of vogelgroep. Burgers brengen andere kennis en kunde in en bieden toegang tot andere, niet-agrarische netwerken. Op die wijze vergroten zij de reikwijdte en invloedssfeer van ANV's en zorgen er mede voor dat ANV's een rol spelen bij planvorming en processen op gebiedsniveau, zoals gebiedsplannen, landschapsontwikkelingsplannen en ontwikkeling van groenblauwe diensten. De samenwerking tussen boeren en burgers op gebiedsniveau draagt bij aan de sociale cohesie en de zorg voor landschap en leefomgeving.

4.2 Aanbevelingen

Op basis van de enquêtes en de interviews doen we de volgende aanbevelingen voor beleid, onderzoek en ANV's:

- Regionaal maatwerk voor maatregelen van agrarisch natuurbeheer, rekening houdend met het landschapstype en de specifieke kenmerken van de agrarische bedrijfsvoering. Hiervoor is na de omvorming Programma Beheer meer ruimte.
- In beheerscontracten zorgen voor (meer) kostendekkende vergoedingen, flexibiliteit en eenvoudige administratieve procedures om agrariërs te motiveren.
- In het beleid van ruimtelijke ordening expliciet rekening houden met de effecten op het agrarisch natuurbeheer (b.v. rust, open landschap voor weidevogels).
- Predatie als demotiverende factor serieus nemen en hiervoor beleid ontwikkelen.
- Haast maken met provinciale regelingen rond groenblauwe diensten, om zo agrariërs en ANV's te stimuleren tot het ontwikkelen van nieuwe diensten.
- In het (ecologisch) onderzoek meer aandacht geven aan het betrekken van agrariërs bij het onderzoek en het benutten van de gebiedskennis van agrariërs,

burgers en anderen betrokken bij agrarisch natuurbeheer. Ook zouden de resultaten van onderzoek systematischer en begrijpelijker via b.v. beheersaanbevelingen gecommuniceerd moeten worden.

- ANV's zouden (meer) burgerleden moeten verwelkomen, waardoor hun positie als gebiedspartij voor het meedenken in gebiedsprocessen en –beleid wordt versterkt. Ook kunnen burgerleden een rol spelen in ecologische monitoring, communicatie en contacten met de 'omgeving' via hun eigen netwerken.

Bronnen

BFVW, 2008. Jaarverslag 2007.

Guldemon, J.A., Th. C.P. Melman, R. Joldersma, C. W. Ruigoor, R.A.M. Schrijver, M.A. Kiers en A. Visser, 2009. Boeren voor grutto's. Grutto als agrarisch product. CLM/Alterra, Culemborg/Wageningen.

Joldersma, R., J. van Dijk, A. Guldemon, A. Visser, A Lokhorst, A. van Paassen, 2008. Procesmonitoring Nederland Weidevogelrijk. Directie Kennis, Ministerie van LNV, Ede.

LEI Wageningen UR & Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) Land- en tuinbouwcijfers 2008.

Oerlemans, N., J.A. Guldemon en E. van Well, 2001. Agrarische natuurverenigingen in opkomst. Een eerste verkenning naar natuurbeheeractiviteiten van agrarische natuurverenigingen. CLM, Utrecht.

Oerlemans, N., E. van Well en J.A. Guldemon, 2004. Agrarische natuurverenigingen aan de slag. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2004. Planbureau rapporten 10, Natuurplanbureau, Wageningen.

Oerlemans, N., J.A. Guldemon en A. Visser, 2007. Meerwaarde agrarische natuurverenigingen voor de ecologische effectiviteit van Programma Beheer. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer: Achtergrondrapport 3. Rapport 52 Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.

Schrijver, R.A.M., D.P. Rudrum, T.J. de Koeijer, 2008. Economische inpasbaarheid van natuurbeheer bij graasdierbedrijven. WOT-rapport 80. Wageningen.

Bijlage 1

Natuurbalans 2009: Beeld van het landelijk gebied

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) brengt jaarlijks een Natuurbalans uit. De Natuurbalans gaat over de ontwikkeling van de kwaliteit van natuur en landschap in het licht van het gevoerde beleid. In 2009 is het thema 'Het landelijk gebied'. Het PBL is van plan om in beeld te brengen wat natuur- en landschapsorganisaties doen op het gebied van natuur- en landschapsbeheer en hoe zij agrariërs, burgers en buitenlui hierbij betrekken.

Agrarische natuurverenigingen zijn de afgelopen jaar sterk gegroeid, zowel in aantal als in het type activiteiten dat zij ondernemen. Zowel boeren als burgers en vrijwilligers zijn betrokken bij het werk van ANV's. Het PBL vindt het belangrijk om de activiteiten van de agrarische natuurverenigingen op te nemen in de Natuurbalans.

Het Planbureau heeft CLM Onderzoek en Advies gevraagd om een enquête uit te voeren onder agrarische natuurverenigingen. De bijdrage en de rol van agrarische natuurverenigingen in het landelijk gebied zullen worden vergeleken met die van andere natuur- en landschapsorganisaties. De gegevens worden vertrouwelijk behandeld en uitsluitend geanonimiseerd gepresenteerd. U ontvangt het eindresultaat te zijner tijd in de vorm van een samenvatting. Wij hopen dan ook dat u mee wilt werken aan het zichtbaar maken van de rol en bijdragen van agrarische natuurverenigingen door deze enquête in te vullen.

Toelichting enquête

- Het invullen van de enquête kost circa 30 minuten.
- Het zijn voor het merendeel meerkeuzevragen waarbij u antwoorden kunt aankruisen.
- In de enquête hebben we een deel van de gegevens (voor zover ze bij ons bekend zijn uit eerdere onderzoeken) al ingelezen. Bij die vragen hoeft u alleen correcties aan te brengen als de gegevens niet kloppen.

Mocht u vragen hebben, of kunt u de gegevens niet verstrekken, neem dan contact op met Rita Joldersma (T 0345 470700) van CLM. Wij willen u vragen de enquête **voor 1 december a.s.** naar ons terug te sturen in bijgevoegde antwoordenvolop (frankeren niet nodig).

Onder de inzenders worden 10 cadeau/boekenbonnen van € 25 verloot.

Mocht het adres zijn veranderd, dan kunt u dat hieronder aangeven.

Adreswijziging

Organisatie:
Naam:
Adres:
Plaats:
E-mail:
Telefoon:

Enquêtevragen:

Algemene gegevens

1. Gegevens vereniging

Naam

2. Gegevens invuller

Naam

Functie in de vereniging

Telefoon

E-mail

3. Hoeveel hectares beslaat het totale werkgebied van uw vereniging?

2006: hectare

2008: hectare

4. Wat is het totaal aantal **leden** (of actief betrokkenen) van uw ANV?

Aantal leden in 2006:

2008:

5. Geef een schatting van de onderverdeling van het aantal leden (in percentages van het totaal aantal leden)?

	2006		2008		
Agrariërs:	<input type="text"/>	%	<input type="text"/>	% of aantal	<input type="text"/>
Burgers:	<input type="text"/>	%	<input type="text"/>	% of aantal	<input type="text"/>
Overige leden:	<input type="text"/>	%	<input type="text"/>	% of aantal	<input type="text"/>

6. Geef een schatting hoeveel procent van de **agrarische bedrijven**, binnen het werkgebied van de ANV, lid is van de vereniging?

In 2005: %

In 2008:

%

7. Heeft uw vereniging ook donateurs?

Ja circa

Nee

8. Hoeveel betaalde beroepskrachten had de ANV (zelf of via anderen) in dienst in 2008?

Betaalde coördinatie/administratie	<input type="text"/> FTE	zelf	<input type="text"/> FTE
Betaalde ecologische veldmedewerker/natuurkenner	<input type="text"/> FTE	via anderen	<input type="text"/> FTE

9. Hoe groot was de jaarbegroting in 2008?

Circa euro

10. Wat is de verdeling van de agrarische leden over de verschillende sectoren?

U kunt hier een schatting maken.

Melkveehouders	_____ %	
Akkerbouwers		_____ %
Gemengde bedrijven	_____ %	
Intensieve veehouderij	_____ %	
Vollegrondsgroentetelers	_____ %	
Bollentelers	_____ %	
Fruittelers	_____ %	
Glastuinders		_____ %
Overig		_____ %

11. Wat is de verdeling van de graasdierbedrijven binnen de ANV?

U kunt hier een schatting maken.

_____ %: < 1,5 Groot Vee Eenheden/ha

_____ %: > 1,5 Groot Vee Eenheden/ha

12. Wat is de verdeling van de agrarische bedrijven binnen de ANV?

U kunt hier een schatting maken.

_____ %: gangbare bedrijven

_____ %: biologische bedrijven

Activiteiten van de ANV's

13. Zijn er leden van de ANV die beheerscontracten hebben afgesloten op het gebied van agrarisch natuur- of landschapsbeheer via de Provinciale Subsidiereregeling Agrarisch Natuurbeheer, PSAN?

Nee

Weet niet

Ja,

Zo ja, hoeveel leden doen mee met de PSAN? _____

14. Zijn er leden van de ANV die onbetaald aan vormen van agrarisch natuur- of landschapsbeheer doen (evt. naast betaald beheer)?

Nee

Weet niet

Ja,

Zo ja, met welke activiteiten? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

Nestbescherming

Ander weidevogelbeheer

Nestkasten

Botanische graslandbeheer

Botanische randenbeheer

Akkerrandbeheer

Beheer van landschapselementen

Aanleg/onderhoud van wandelpaden

Anders, namelijk _____

15. Voeren uw leden beheeractiviteiten voor een terreinbeherende organisatie in reservaten uit?

- Nee
- Weet niet
- Ja,

Zo ja, hoeveel procent van uw leden doen aan beheer in natuurreservaten? _____ % van het totaal aan leden. Of _____ aantal leden.

Om welke terreinbeherende organisaties gaat het?

- Staatsbosbeheer
- Natuurmonumenten
- Provinciaal landschap
- Anders

Programma Beheer PSAN/PSN

16. Momenteel wordt het oude Programma Beheer omgevormd tot het nieuwe Programma Beheer. Bent u als ANV in direct contact met de provincie bij dit omvormingstraject?

- Nee
- Weet niet
- Ja

Zo ja, op welke wijze is uw ANV betrokken bij de omvorming van Programma Beheer?

17. Hoe kunnen meer agrariërs gestimuleerd worden om deel te nemen aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer via het toekomstige PSAN regeling?

Maximaal 3 hokjes aankruisen

- Meer mogelijkheid geven tot leveren van regiospecifiek maatwerk
- Instappakketten mogelijk maken (bijv. nestbescherming/randen van 1 m.)
- Minder controlelasten
- Inzet vrijwilligers vergroten
- Voorlichting en advies
- Vergoedingen verhogen
- Aanvraagprocedure vereenvoudigen
- Flexibiliteit uitvoering pakketten verhogen
- Het is niet mogelijk om deelname verder te vergroten
- Anders

18. Hoe kunnen meer agrariërs gestimuleerd worden om zware pakketten via het toekomstige PSAN af te sluiten?

Maximaal 3 hokjes aankruisen

- Mogelijkheid voor flexibiliteit van beheer binnen het gebied
- Mogelijkheid voor flexibiliteit van beheer in de tijd
- Vergoedingen zware pakketten verhogen
- Bedrijfsadvies over inpasbaarheid pakketten
- Begeleiding door een veldmedewerker
- Het is niet mogelijk om meer agrariërs 'zware pakketten' te laten afsluiten
- Anders

19. Wat zou volgens u bovenop de reguliere financiering (PSAN), het meeste kansrijk zijn, ter vergroting van de deelname aan agrarisch natuurbeheer?

Maximaal 1 hokje aankruisen

- Bonusvergoeding bij verlenging beheerperiode
- Bonus naar rato van natuurresultaat
- Tijdelijke premie bij start deelname natuurbeheer
- Fiscaal voordeel bij deelname aan natuurbeheer
- Anders

Groen/blauwe diensten

Deze diensten kunnen gaan over natuur en landschap, cultuurhistorie, recreatie of waterbeheer (bijv. aanleg van voetpaden, waterberging, verbetering van de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit).

20. Is uw ANV zelf direct betrokken bij het ontwikkelen en uitvoeren van groene en blauwe diensten op maat, specifiek voor uw gebied?

- Nee
- Weet niet
- Ja,
 - via overleggen (voor het ontwerp van groen/blauwe diensten)
 - via de uitvoering

Zo ja, wat doet uw vereniging bij het **ontwikkelen** van groene en blauwe diensten?

Zo ja, wat doet uw vereniging bij het **uitvoeren** van groene en blauwe diensten?

Betrokkenheid bij planvorming

21. Is uw ANV zelf direct betrokken (geweest) bij streek-, bestemmings- of reconstructieplannen?

- Nee
- Weet niet
- Ja, namelijk:
 - Landschapsonwikkelingsplan (LOP)
 - Streek/Structuurplannen
 - Gemeentelijke bestemmingsplannen
 - Reconstructieplannen
 - Provinciaal gebieds(natuur)plan
 - Watergebiedsplan
 - Anders

Programma Beheer en andere regelingen

22. Welke (beheers)contracten zijn er door de leden binnen de AVN afgesproken?

Meerdere antwoorden mogelijk

	<u>Via Programma Beheer (PB)</u>		Inrich-
ting	Beheer		
	☐ Collectief weidevogelcontract	☐	
	☐		
	☐ Individuele weidevogelpakketten		☐
	☐		
	☐ Botanische graslandpakketten	☐	
	☐		
	☐ Botanische randenpakketten	☐	
	☐		
	☐ Akkerpakketten		☐
	☐		
	☐ Landschapspakketten (houtwal enz.)	☐	
	☐		
	☐ Collectief ganzenpakket		☐
	☐		
	☐ PSN (particulier natuurbeheer)	☐	
	☐		
	☐ PSAN OS (Organisatiekosten Samenwerkingsverbanden)	☐	
	☐		
	☐ Overig, namelijk <input type="text"/>	☐	
	☐		
	<u>Via Provincie (niet vallend onder Programma Beheer)</u>		
	☐ Landschapselementen		☐
	☐		
	☐ Weidevogelbeheer		☐
	☐		
	☐ Poelen		☐
	☐		
	☐ Overig, namelijk <input type="text"/>	☐	
	☐		
	<u>Via Gemeente</u>		
	☐ Bermen		☐
	☐		
	☐ Landschapselementen		☐
	☐		
	☐ Overig, namelijk <input type="text"/>	☐	
	☐		
	<u>Via Waterschap</u>		
	☐ Bermen		☐
	☐		
	☐ Dijken		☐
	☐		
	☐ Slootkanten	☐	
	☐		

- Natuurvriendelijke oevers
- Overig, namelijk

Andere (beheers)contracten en overeenkomsten

[Redacted text block]

Ecologische kwaliteit percelen met beheer

23. Wat wordt er, binnen de ANV, geïnventariseerd op percelen met een beheersovereenkomst volgens van Programma Beheer?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Geen monitoring
- BMP monitoring (Broedvogel Monitoring Project)
- Aantal broedparen weide-/akkervogels
- Aantal nesten weide-/akkervogels
- Aantal uitgekomen legsels weide-/akkervogels
- Aantal vliegvlugge jongen weide-/akkervogels
- Erfvogels
- Aantal winterganzen
- Aantal zomerganzen
- Aantal planten (slootkant/akkerrand indicator soorten)
- Andere soortgroep (bijv. vossen, amfibieën, reptielen, vlinders, zweefvliegen)

Welke?

24. Wat wordt er, binnen de ANV, geïnventariseerd op percelen zonder een beheersovereenkomst van Programma Beheer?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Geen monitoring
- Aantal broedparen weide-/akkervogels
- Aantal nesten weide-/akkervogels
- Aantal uitgekomen legsels weide-/akkervogels
- Aantal vliegvlugge jongen weide-/akkervogels
- Erfvogels
- Aantal winterganzen
- Aantal zomerganzen
- Aantal planten (slootkant/akkerrand indicator soorten)
- Andere soortgroep (bijv. vossen, amfibieën, reptielen, vlinders, zweefvliegen)

Welke?

25. Waarvoor worden de verzamelde inventarisatiegegevens gebruikt?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Om het natuurbeheer bij te sturen
- Voor terugkoppeling naar agrariërs
- Voor terugkoppeling naar vrijwilligers
- Voor publicatie van resultaten (rapporten, artikelen e.d.)
- Voor nader onderzoek
- Anders, namelijk voor

26. Is deze vrijwillige monitoring gefinancierd met subsidie?

- ja
- nee
- weet niet

27. Wie voert de inventarisaties uit?

Meerdere antwoorden mogelijk

Percelen **met** PB

- De agrariër zelf
- De ANV
- SOVON
- Een ander extern bureau
- De terreinbeheerder
- De provincie
- Vrijwilligers
- Anders

Percelen **zonder** PB

- De agrariër zelf
- De ANV
- SOVON
- Een ander extern bureau
- De terreinbeheerder
- De provincie
- Vrijwilligers
- Anders

.....

28. Wat zijn volgens u de succesfactoren voor het **wel** behalen van de Programma Beheer pakketeisen?

Kruis de 4 belangrijkste redenen aan

- Veel soorten/natuur al aanwezig
- Kennisniveau agrariërs
- Motivatie agrariërs
- Beschikbaarheid vrijwilligers
- Inbreng vanuit ecologisch onderzoek
- Continuïteit in natuurbeheer
- Continuïteit regelingen
- Niveau waterpeil
- Aanpassen agrarische bedrijfsvoering
- Bemestingsniveau
- Ruimtelijke variabelen (bijv. rust, open landschap)
- Onderlinge afstemming van beheer in beheergebied
- Weet niet
- Anders

29. Wat zijn volgens u de faalfactoren voor het **niet** behalen van de Programma Beheer pakketeisen?

Kruis de 4 belangrijkste redenen aan

- Veel soorten/natuur al afwezig
- Kennisniveau agrariërs
- Inbreng vanuit ecologisch onderzoek
- Continuïteit in natuurbeheer
- Continuïteit regelingen
- Predatoren
- Motivatie agrariërs
- Beschikbaarheid vrijwilligers
- Niveau waterpeil
- Moeilijk inpasbaar in agrarische bedrijfsvoering
- Bemestingsniveau
- Ruimtelijke variabelen (bijv. verstoring, ongewenste beplanting)
- Onderlinge afstemming van beheer in beheergebied
- Weet niet
- Anders

Draagvlak en motivatie

30. Wat denkt u dat de belangrijkste redenen zijn van agrariërs om **wel** mee te doen met agrarisch natuur- of landschapsbeheer?

Maximaal 5 belangrijkste redenen aankruisen

- Goed inpasbaar qua verkaveling (ligging en indeling percelen)
- Goed inpasbaar qua intensiteit (bijv. veebezetting, quotum)
- Goed inpasbaar qua arbeidssituatie
- Goed inpasbaar qua waterpeil (natte percelen)
- Geeft extra inkomen
- Termijn overeenkomst geeft zekerheid
- Natuur hoort bij het agrarische bedrijf
- Mijn omgeving vindt het belangrijk
- Ben in natuurbeheer geïnteresseerd
- Versterkt ons product voor de consument
- Verbetert ons imago in de maatschappij
- Op advies van collega's
- Op advies van een voorlichter of een medewerker van een ANV
- Om het toekomstperspectief van het bedrijf te vergroten
- Overige redenen

31. Wat denkt u dat de belangrijkste redenen zijn van agrariërs om **niet** mee te doen met agrarisch natuur- of landschapsbeheer?

Maximaal 5 belangrijkste redenen aankruisen

- Slecht inpasbaar qua verkaveling
- Slecht inpasbaar qua intensiteit (bijv. veebezetting)
- Slecht inpasbaar qua arbeidssituatie
- Slecht inpasbaar qua waterpeil (optimale landbouwkundige ontwatering)
- Hoogte van de vergoeding onvoldoende
- Overeenkomsten te kort, dit biedt te weinig zekerheid
- Regelingen zijn te ingewikkeld
- Natuurresultaat onvoldoende
- Geen versterking product voor de consument
- Geen verbetering imago in de maatschappij
- Op advies van voorlichter

- Te weinig kennis van het natuurbeheer
- Draagt niet bij aan toekomstperspectief van bedrijf
- Stoppen met het bedrijf
- Opvolger heeft geen belangstelling voor natuurbeheer
- Angst voor planologische schaduwwerking
- Onbekendheid met de subsidieregelingen
- Overige redenen

Verwachtingen voor 2015

Op korte termijn staat een aantal beleidswijzigingen op stapel. Er komt een nieuwe versie van het Programma Beheer, het melkquotum wordt naar verwachting afgeschaft en er dienen zich veranderingen aan met de invulling van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Dit betekent mogelijk dat bedrijfsbetalingen sterker aan maatschappelijke diensten worden gekoppeld.

32. Verwacht u in 2015 meer of minder **agrariërs** die aan agrarisch natuurbeheer doen in vergelijking met de afgelopen periode?

a. Invoering van het nieuwe Programma Beheer leidt tot meer agrariërs die aan agrarisch natuurbeheer gaan doen.

helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal
niet mee eens				
☐		☐		☐
	☐	☐		

b. Afschaffing van het melkquotum leidt tot meer agrariërs die aan agrarisch natuurbeheer gaan doen.

helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal
niet mee eens				
☐		☐		☐
	☐	☐		

c. Invoering van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid leidt tot meer agrariërs die aan agrarisch natuurbeheer gaan doen.

helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal
niet mee eens				
☐		☐		☐
	☐	☐		

33. Verwacht u in 2015 meer of minder **oppervlakte** waarop agrarisch natuurbeheer plaatsvindt in vergelijking met de afgelopen periode?

a. Invoering van het nieuwe Programma Beheer leidt tot een grotere oppervlakte waarop agrariërs agrarisch natuurbeheer gaan doen.

helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal
niet mee eens				
☐		☐		☐
	☐	☐		

b. Afschaffing van het melkquotum leidt tot een grotere oppervlakte waarop agrariërs agrarisch natuurbeheer gaan doen.

helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal
niet mee eens				
☐	☐	☐	☐	
		☐		

c. Invoering van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid leidt tot een grotere oppervlakte waarop agrariërs agrarisch natuurbeheer gaan doen.

helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal
niet mee eens				
☐	☐	☐	☐	
		☐		

34. Verwacht u in 2015 dat er zwaardere of minder zware pakketten zullen worden afgesloten?

a. Invoering van het nieuwe Programma Beheer leidt tot het afsluiten van meer 'zware pakketten'.

helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal
niet mee eens				
☐	☐	☐	☐	
		☐		

b. Afschaffing van het melkquotum leidt tot het afsluiten van meer 'zware pakketten'.

helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal
niet mee eens				
☐	☐	☐	☐	
		☐		

c. Invoering van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid leidt tot het afsluiten van meer 'zware pakketten'.

helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal
niet mee eens				
☐	☐	☐	☐	
		☐		

35. Hoeveel procent van de agrarische bedrijven in uw werkgebied zal in 2015 aan agrarisch natuurbeheer doen? *U kunt hier een schatting maken.*

% van de bedrijven in het werkgebied

Particulier natuurbeheer

Bij particulier natuurbeheer verandert de primaire functie van de grond van een landbouwdoelstelling naar een natuurdoelstelling.

36. Zijn er leden van de ANV die aan particulier natuurbeheer doen?

- Nee
- Weet niet
- Ja,

 Zo ja, hoeveel (procent van de) leden doet aan particulier natuurbeheer?

 Aantal of % van de leden

37. Hoe zal het aantal agrariërs, dat aan particulier natuurbeheer doet, zich ontwikkelen?

- Meer dan in de afgelopen 5 jaar
- Hetzelfde als in de afgelopen 5 jaar
- Minder dan in de afgelopen 5 jaar
- Weet niet

38. Wat is de rol van uw ANV voor agrariërs die aan particulier natuurbeheer (willen) doen? *Meerdere antwoorden mogelijk*

- Geen
- Informatie verstrekken over particulier natuurbeheer
- Helpen met aanvraagprocedure
- Ondersteunen met ecologische kennis voor beheer
- Enthousiasmeren van agrariërs om aan particulier natuurbeheer te doen
- Anders

39. Wat gaat de ANV de komende 5 jaar doen wat betreft het stimuleren van agrariërs om aan particulier natuurbeheer te doen?

- Minder dan in de afgelopen 5 jaar
- Hetzelfde als in de afgelopen 5 jaar
- Meer dan in de afgelopen 5 jaar

 Namelijk:

Overig

40. Welke andere zaken, naast de bovengenoemde (omvorming Programma Beheer, Gemeenschappelijk landbouwbeleid, afschaffing melkquotum) zullen van groot belang zijn voor het aantal deelnemers aan het agrarisch natuurbeheer?

41. Welke andere zaken zullen, naast de bovengenoemde (omvorming Programma Beheer, Gemeenschappelijk landbouwbeleid, afschaffing melkquotum) van groot belang zijn voor de ecologische resultaten van het agrarisch natuurbeheer?

[Redacted answer area for question 41]

42. Zijn er andere belangrijke activiteiten op het ecologische vlak waar de ANV zelf of haar leden mee bezig zijn en waarnaar niet gevraagd is?

[Redacted answer area for question 42]

Hartelijk dank voor het invullen van de enquête!

Wilt u zo vriendelijk zijn de ingevulde vragenlijst **voor maandag 1 december** terug te zenden? U kunt hiervoor gebruik maken van bijgevoegde antwoordenvelop. Een postzegel is niet nodig.

Adres
CLM Onderzoek en Advies
t.a.v. Jenneke van Vliet
Antwoordnummer 2015
4100 VB Culembora